

VAKIF İŞLETMELERİ

Yazan : Avukat **Hasan GÜNERİ**

VAKIF İŞLETMELERİ

GİRİŞ

A — VAKIF MÜESSESESİ

Vakıf müessesesi, bütün İslâm âleminde yüzyıllarca yaşamış ve hayatın günlük olaylarıyla sıkı sıkıya ilgilenmiş, ekonomik ve sosyal yaşayış üzerinde derin etkiler yapmış dini-hukukî bir müessesedir. Bu müessesenin İslâm medeniyeti çerçevesi ve İslâm hayatı üzerindeki önem ve kapsamını anlatmak için bazı Batı yazarlarının gözlemlerini buraya aktarmak yetecektir. Mouraja d'Ohsson ve M. Gatteschi, XVIII ve XIX. yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'ndaki taşınmaz mal servetinin büyük bir kısmını vakıfların meydana getirdikleri söylerler¹. «Bunun hemen dörtte üç oranında olduğunu da iddia edenler vardır»². Zeys, Cezayir'deki araziden yarısının, P. Bonard da Tunus arazisinin üçte birinin vakfa ait olduğunu bildirir.

Netekim Mısır, Fas, İran, Hindistan, Türkistan gibi İslâm kültürünün yüzyıllarca hâkim olduğu alanlarda da vakfın çok önemli bir yer tuttuğu kesinlikle söylenebilir. Bunlara ek olarak bugün de Türkiye'nin hemen her köşesinde vakıf eserleriyle her adımda karşılaşmak vakıf müessesesinin İslâm dünyasında ne büyük bir rol oynadığını göstermeğe yeterlidir³.

Bu nedenledir ki, uzun süre Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olarak

kalmış bulunan İstanbul'un bugün üçte ikisinin vakfa ait olduğunu iddia etmek de mubalâğalı sayılmaz. Gerçekten bir süre Vakıflar Bakanlığında (Evkaf Nazırlığında) bulunan Mustafa Paşa, Netâ-yicü'l-Vukûat isimli eserinde Vakıflar Bakanlığının (Evkaf Nezaretinin) kuruluşunun nedenlerini anlatırken; XIX. yüzyıl başlarında, İstanbul'daki arazi ve emlâkin hemen tümüyle vakıf haline geldiğini⁴ bildirir.

Yüzyıllarca bir kısım kamu hizmetleri gören ve daha önemli olarak topluma ahlâk, fazilet ve karşılıklı sevgi ve saygı duygularını aşıl原因an bu tarihî kuruluş, özellikle Osmanlı İmparatorluğu zamanında en ileri aşamaya ulaşan hizmetleriyle toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel hayatına en geniş ölçüde katkıda bulunmuştur⁵.

Vakıf, fertlerin taşınır ya da taşınmaz bir kıymeti, dıştan hiçbir etki, zorunluk ve yüküm olmaksızın, yalnız kendi istemiyle özel mülkiyetinden çıkarıp hayır işlemek amacıyla, yine kendisi tarafından tâyin olunan, hayır şart ve hizmetlerinin yerine getirilmesi için, ebedi olarak tahsis eylemeleri biçiminde tanımlanmaktadır. Özel mülkiyetten çıkarılan ve böylece mülkiyet hakkının,

(1) Türkiye'de Vakıflar (The Charity Foundations in Turkey), Ankara, Olgun Kardeşler Matbaası, 1969, sh. 1.

(2) Köprülü, Fuad : Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü, VD, S. 11, Ankara 1942 sh. 1.

(3) Türkiye'de Vakıflar, sh. 1.

(4) Köprülü, sh. 23.

(5) Türkiye'de Vakıflar, sh. 1.

tün hak ve çıkarlar toplum yararına bırakılıp tahsis edilen bu mallar, vakfın kuruluşu ile birlikte kişilik kazanırlar. Bu bakımdan vakfın, mala kişilik izafe sahibine ve haleflerine sağlayacağı бүедilmesi biçiminde anlatılması⁶ ve gösterilmesi de mümkündür.

İşte bu maksatla vakıf yolu ile cumiler, mescidler, okullar (medreseler), kütüphaneler, dergâhlar, darüşşifa ve hastaneler, aşevleri, kervansaraylar, çeşmeler, yollar, dul ve yetim evleri, emzirme ve büyütme yuvaları, kışın tehlikelerle dolu olan yüksek dağlarda ve geçitlerde can kurtaran istasyonları hükmünde olan barınaklar ve bunlar gibi nice hayrat binalar meydana getirilmiş ve bunların önemli bir kısmı zamanla mimari ve tarihi yüksek değerler kazanarak birer anıt haline gelmiştir. Bunlar yalnız Milletimizin değil, insanlığın iftihar eylediği medeniyet âbideleridir⁷.

Eğer vakıf müessesesi olmasaydı bugün örneğin, İstanbul'da beş yüzyıldan beri Dünyanın şaşkınlıkla bakıp etrafında döndüğü vakıf eserlerden başka hangi bir kanıtı sahip olacaktık? Yüzyıllardan beri İstanbul ve Anadolu'nun sakinleri olduğumuzu bu vakıflardan başka ne ile tanımlayabilecektik? Mimar Sinan ve öteki mimarlarımızın da kuşkusuz eserleri vardı. Fakat onlardan bugün bir tane bile kalmamıştır. Ortada kalan ve onların kutlu eliyle yapılan yalnız ve yalnız vakıf eserlerdir⁸.

B — VAKFIN GÖRDÜĞÜ ÇEŞİTLİ HİZMETLER

Vakfın gördüğü çeşitli hizmetler şöylece özetlenebilir: Kış aylarında kuşların beslenmesine, hasta ve grip leyleklerin bakım ve tedavisine, bayram günlerinde kent ve kasabalarda top atılarak çocukların sevindirilmesine, halkın neşe ve sevincinin artırılmasına, alış veriş edenlerin aldatılmasını önlemek üzere çarşı ve pazarlara ölçek ve kantarlar konulmasına, evlâtlıkların hır-

palanıp azarlanmamaları için kırdıkları kap kacağın, tazmin edilmesine, çalışmayacak kadar yaşlanan ya da sakatların meslek ve san'at erbabı ile işçilere yardım için fonlar tahsisine, halka yararlı eserler yazdırılıp bastırılmasına, cezaevlerindeki mahkûmların bazı ihtiyaçlarının karşılanmasına, halkın gıda ihtiyacının düşünülmesine, et fiatlarının kış aylarında yükslememesini sağlayacak tedbirlere, ıslah edilmiş koyunluklar kurmağa, koyun cinsinin ıslahına, fennî ziraatın geliştirilmesine kadar akla gelebilecek hattâ kolay kolay gelebilecek her hizmetin vakıf yolu ile uygulanması⁹ yönüne gidilmiştir.

Bu nedenlerledir ki, vakıf müessesesine her medenî devletin medenî kanununda rastlamak olanağı vardır. Bütün bunlara rağmen Turgot (de L'aulne de Brocourt - Anne - Robert - Jacques) gibi vakıf eserler ve müesseselerinin yok edilmesini öneren iktisatçılar da vardır. Bugün Turgot gibi müfrit iktisatçıların etkisi altında Fransa Kod Sivilinde yer bulmayan vakıf, gerçekte ve uygulamada orada da tanınmış ve kanunda hüküm bulunmadığı halde içtihatlarla vakıf prensipleri bozulmadan orada da yürüyüp gitmiştir¹⁰.

İşte, biz bu gibi amaçlar güden ve hizmetler gören vakıflara ilişkin işlemleri etüd konusu olarak almış bulunuyoruz.

C — VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ'NÜN TARİHÇESİ

Osmanlı İmparatorluğunda, Vakıflar Bakanlığı (Evkaf Nezareti) kuruluncaya kadar, vakıflar, Bakan (Nâzır) ve mütevelliler tarafından yönetilmiştir. İmparatorluğun kuvvetli devresin-

(6) Türkiye'de Vakıflar, sh. 1 - 2.

(7) Türkiye'de Vakıflar, sh. 3.

(8) Gücün, Cevat Abdürrahim: Nazarı ve Amelî Hukuk Davaları, Birinci Kitap, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1944, sh. 343.

(9) Türkiye'de Vakıflar, sh. 3 - 4.

(10) Gücün, sh. 344.

de, Bakanların (Nâzırların) ve müfettişlerin sürekli denetimi altında olan mütevellilerin yönetimleri çöküş devrinde bozulmuş, bir takım kötü kullanışlar başgöstermiş ve özellikle Sultan (Selâtin) Vakıflarındaki keyfi davranışlar ve İstanbul'da vukubulan büyük yangınlar vakıf gelirlerinin büyük ölçüde azalmasının nedenini teşkil ederek vakıf müessesesi için ağır bir vuruş (darbe) olmuş ve birçok vakıf âbideler onarılamaz hale gelmiştir. Gerek bu kötü kullanışları engellemek, gerek azalan vakıf gelirlerini bir sistem içerisinde geliştirmek amacıyla vakıfları disiplinli bir devlet yönetiminin kontrolü altına almak zorunluğu karşısında 1823 tarihinde Vakıflar Bakanlığı (Evkaf Nezareti) kurulmuştur¹¹.

Kurulan bu Bakanlığa (Nezarete) Sultan (Selâtin) Vakıflarının yönetimiyle birlikte vakfın işlerinin yönetimi kendisine bırakılanları (tevlîyet meşrutunleheri) kalmayan vakıfların yönetimi de verildiğinden, bu tarihten itibaren vakıflar, mazbut ve mülhak olmak üzere ikiye ayrılmış ve mazbut vakıfları, Vakıflar Bakanlığı (Evkaf Nezareti) ve mülhak vakıfları da mütevellileri yönetmişlerdir^{11-a}.

Yaklaşık olarak yüz yıl yaşayan ve Cumhuriyet Devri'nde Şer'îye ve Vakıflar Bakanlığı (Evkaf Nezareti) ismini alan bu örgüt 3 Mart 1340 tarih ve 429 Sayılı Kanunla kaldırılarak görevleri, Başbakanlığa bağlı bir biçimde kurulan VGM'ne bırakılmış ve 14.12.1935 tarihinde yürürlüğe giren 2762 Sayılı VK ile de mazbut ve mülhak vakıfların yönetim ve denetimine yeni bir yön verilmiştir. 2762 Sayılı VK'na göre mülhak vakıflar, VGM'nün denetimi altında mütevellileri tarafından ve mazbut vakıflar da doğrudan doğruya VGM tarafından yönetilmektedirler^{11-b}.

Etüd konusu olarak aldığımız vakıf işletmelerine mevzu olan vakıf mallar, VGM'nün yönetimine bırakılmış olan mazbut vakıflardır.

I. BÖLÜM

VAKIF MALLARIN KIRAYA VERİLEREK İŞLETİLMESİ

A — VAKIF MALLARIN İKTİSADİ YÖNDEN YARAR VE SAKINCALARI

1. Yararları :

Şakir Berki, vakfın iktisadi yönden mahiyetini açıklarken vakfın «para ve malların işletilmesi gibi çağdaş ekonomi ve ticaretin gereği, hattâ temeli bulunan önemli bir esası kuvveden fiile geçiren, servetlerin durgun ve verimsiz kalmalarına izin vermiyen bir teşebbüstür»¹² diye tanımını yapmaktadır. Bu tanım bugünkü modern vakıf anlayışına tümüyle uygun düşmektedir.

Vakıfların statüleri demek olan vakfiyelerinde¹³ gösterilen hayır şart

(11) Berkol, Feramuz : Vakıf Müessesesi, Hukuki Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü, Vakıflar Bülteni, S. 1, İstanbul 1970, sh. 12.

(11 — a) Berkol, sh. 12.

(11 — b) Berkol, sh. 12.

(12) Berki, Şakir : Vakfın Mahiyeti, VD, S. VIII, Ankara 1969, sh. 2-3.

(13) Vakfın statüsünü doğrudan doğruya vakfeden düzenler. Buna vakfiye denilir. Vakfiye, vakfın konusunu, vakfa nelerin bırakıldığını, vakfın amacını, vakıftan kimlerin ne gibi hususlarda yararlanmasını gerekeceğini, vakfın organlarına ve vakfın kimler tarafından ve ne biçimde yönetilip denetleneceğine ilişkin olarak vakfedenin bu vakıfla güttüğü bütün istemlerini içine alır. Vakfiyenin kapsadığı bu sistemler birer hukuk kuralı teşkil eder. Fıkıh hükümlerine göre vakfiyedeki istemler (şartlar) nas yani Kur'an-ı Kerim'e dayanan birer hukuk kuralı hüküm ve kudretindedir. Öyle ki, vakıf tümlendikten sonra bu kurallar vakfedeni, vakfı yönetecek organları ve kişileri, vakıftan yararlananları, üçüncü kişileri ve hattâ Devlet'i bağlar. O halde, vakfedenin istemleri devleti de bağlayan tüm ve güçlü birer hukuk kuralı olarak ortaya çıkar. Bu nedenlerden ötürü vakfiyede yer alan hükümleri hiç kimse değiştiremez. Yalnız vakıflarda yararlı bulunan yönün tercih olunması, vakıf hukukunun temel kurallarından biri olarak kabul edildiğinden vakif için daha yararlı ve zorunlu olan hallerde ve belirli şartlar içinde hâkim, vakfiyenin bazı hüküm ve şartlarına aykırı davranışta bulunabilir. : Onar, Sıddık Sami : İdare Hukukunun Umumi Esasları, İstanbul, Marifet Basımevi, 1952, sh. 519.

ve hizmetlerinin yerine getirilebilmesi için hemen her vakfın kendisine gelir sağlayan akarlarının ve daha doğrusu mallarının bulunması şarttır. Görülüyor ki vakıf her şeyden önce bu yönü ile gelir getiren bir müessese olarak ortaya çıkmaktadır.

Zaten vakfın bünyesini bir amaca tahsis edilmiş olan mal topluluğu teşkil etmektedir¹⁴. Burada tahsisten söz edilince şu noktaya değinmekte yarar vardır. Vakıf konusundaki yanlış anlayışlardan birisi ve belki de en önemlisi, vakfın ancak belli bir zümreye geçici olarak sadaka ve yardımda bulunduğu ve esasen bugünün toplumunda aynı işi yapan çeşitli yardım müesseselerinin yer almış olduğu belirtilmek suretiyle artık vakıf müessesesine ihtiyaç kalmadığı biçimindedir.

Oysa, özel hukuk alanında sosyal adaleti sağlayan müesseselerinin başında vakıf müessesesi yer alır. Kısaca vakıf, özel mülkiyete konu olan bir hakkın yani taşınır ve taşınmaz mallarla, paraların arzu ve irade ile toplum yararına ebedî olarak tahsis edilmesinden ibarettir. Bu nedendir ki, bugün gerçekleşmesi istenilen sosyal adaletin, yüzyıllar önce ülkemizin her yerinde Ecdadımız tarafından kurulmuş bu müesseselerde âbideleştirildiğini görmenin her zaman olanaklı bulunduğu söylenebilir¹⁵.

Biraz önce belirtilen ebedilik kavramı da yapılan yardımı geçici değil, sürekli kılmakta ve öte yandan kamuya da daha geniş bir yardım olanağı hazırlamaktadır.

Ebülulâ Mardin de «toplumsal sınıflar arasındaki uyumsuzluğun Dünya medeniyetini sarsacak bir hal alabilmesi ihtimaline karşı medeniyet âleminin son yıllarda duyduğu büyük kaygı ve tasayı gözönüne alarak bizdeki vakıf usulünün toplumsal sınıflar arasındaki zenginlik ve fakirlik dolayısıyla açılan derin uçurumu» dolduracağından¹⁶ söz etmek su-

retiyle vakfın fonksiyonunu ve yararını büyük bir açıklıkla belirtmiştir.

2. Sakıncaları :

Vakıf malların, Sıddık Sami Onar'ın da işaret ettiği gibi, iktisadî bakımdan gösterdiği bazı sakıncaları da vardır. Nitekim «vakıf, mülkü tedavülden çıkartacağı ve yalnız belirli bir amaç üzerinde ve belirli biçimlerde yararlanır duruma koyacağı için servetin tedavülü ve eşyanın biçimlerini, tahsis yönlerini değiştirmek suretiyle sağlanacak iktisadî çıkarları ortadan kaldıracaktır»¹⁷.

Bu yön vakfın mahiyetinde mevcuttur. Çünkü «vakıf zamanın etkilerine boyun eğmemek iddiasıyla ortaya çıkmış bir müessesedir». Bu suretle bir kimse kendisince kutsal olan bir amacı kendi kısıntılı yaşantısının çerçeveleri dışında da uygulamak olanağını bulabilir. Esasen vakıf kelimesi, yalnız bir malı başkasının mülküne geçirmekten ve mülküne alıp sahip olmaktan (temlik ve temellükten) önleyici mahiyetteki hukukî tasarrufun anlamını anlatmaz. Böyle bir tasarrufun ilgili bulunduğu ayne de vakıf denilir. Bunun nedeni, maldan tedavül edebilmek yeteneğinin kaldırılması ve böylece bir malın bir maksat için tutulmasıdır. Bu itibarla Fransızca'daki «les biens de la main-morte» deyimini «vakıf malların» tüm anlamıyla karşılığını teşkil eder¹⁸.

«Hattâ bir iktisatçı, her ferde kendisine mezar yapılmak üzere yarım

(14) Akipek, Jale G. : Vakıflar (Türk Medenî Hukuku Birinci Cildin İkinci Cüzüne, B. 2, Ankara 1966, Ek), Ankara, Başnur Matbaası, 1970, sh. 4.

(15) Güneri, Hasan : Vakıf Sular ve Su Vakıfları, VD, S. IX, Ankara 1971, sh. 67.

(16) Mardin, Ebülulâ : Vakıflar ve Vakıflar İdaresinin İstikbali Hakkında Mütalâaname - VGM'ne İstanbul 27.12.1949, yayınlanmamıştır. sh. 1.

(17) Onar, İdare Hukuku, sh. 514.

(18) Arsebük, Esat : Medenî Hukuk, C. I : Başlangıç ve Şahsın Hukuku, Ankara, Tan Matbaası, 1938, sh. 296.

metre karelik bir toprak vakfedilebil-
mek yetkisinin tanınması halinde bir sü-
re sonra arzun üzerinde dirilere yer kal-
mıyacağını söylemektedir»¹⁹.

Gerçekten, Osmanlı İmparatorluğu
Devri'nde pek büyük bir gelişme gös-
teren «vakıflar» sayesinde bir adam
vakıf bir evde doğar, vakıf beşikte uyur,
vakıf mallardan yer ve içer, vakıf kitap-
lardan okur, vakıf bir okulda hocalık
eder, Vakıf İdaresinden ücretini alır ve
öldüğü zaman kendisi vakıf bir tabuta
konur ve vakıf bir mezarlığa gömülür-
dü»²¹.

Bu nedenlerle bizde «vakıfların ço-
ğalmasının ve bunların tedavül edeme-
mesinin reaksiyonları görülmüş ve bu
yüzden ortaya» sonradan tasfiyeye tabi
tutulan icâreteinli ve mukataalı vakıf-
lar çıkmıştır. Bununla beraber vakfın
toplumsal yararı bu sakıncaların çok üs-
tünde görülerek hemen her yerde vakıf
müessesesi kabul edilmiştir. Bugünkü
Medenî Hukukumuz da (ve özellikle
MK'da değişiklik yapan 903 S.lı Kanun
da) bu sonucu önleyecek hükümleri kap-
samaktadır²¹.

Netekim MK'un (903 S.lı Kanunla
değişik) 73. m.sinin I. f.sında «Vakıf,
başlıbaşına mevcudiyeti haiz olmak üze-
re, bir malın belli bir amaca tahsisidir»
biçiminde tanımlanmış ve II. f.sında ise
«bir mamelekin bütünü veya gerçekle-
miş veya gerçekleşeceği anlaşılan her
tür türlü geliri veya ekonomik değeri olan
hakların» vakfedilebileceğine işaret edil-
miştir.

B — VAKIF İŞLETMELERİN SERMAYESİ

Vakıf işletmelerin sermayesini, vak-
fa konu olan taşınmazlar ya da olağan
dışı olarak taşınır mallar teşkil eder.
Vakıf tasarrufu bu malların hukukî
mahiyetini ve bu mahiyete göre tabi ol-
duğu hukukî rejimi de değiştirir. Vak-
fedilen mal, mülk mahiyetinden ve reji-
minden çıkar, vakıf rejimine tabi olur.

Bunun sonucu olarak ta artık o mal te-
davül etmez ve bir çok hukukî tasarruf-
lara da konu olamayacak bir duruma ge-
lir²¹ - a.

Ancak vakıf mal mahiyetini ve çe-
şidini alan mallar da iki kısma ayrılmak-
tadır. Bunlar da, aynıyle yararlanılan
mallar; geliriyle yararlanılan mallar²¹ - b.

Aynıyle yararlanılan vakıf mallar,
vakfın doğrudan doğruya amacına araç
olan, vakıf faaliyetinin unsur ve aracını
teşkil eden vakıf mallardır. Örneğin, ca-
mi, hastahane, çeşme, kervansaray ve
öteki binaları, taşınırlardan para, kitap-
lar, gelin elbiseleri ve ötekiler gibi²¹ - c.

Gelirinden yararlanılan vakıf mal-
lar ise vakfın devamı (yaşaması) ve
vakıf hizmetlerinin yerine getirilmesi
için gereken parayı, geliri sağlamağa
yarayacak mallardır. Bunların vakfın
amacını ilgilendirecek faaliyetlerin ma-
hiyetiyle bir ilişkisi yoktur. Örneğin,
han, ev, dükkân, mağaza ve ötekiler gibi
gelir getirecek mallardır²¹ - d.

Bu iki çeşit vakıf malın ortaklaşa
hüküm ve karakteri, alım satım veya
rehin ve ipotek gibi tedavül ve tedavüle
varacak mahiyetteki tasarruflara konu
olmamalarıdır. Yani, vakıf malların her
iki çeşidi de tedavül etmez ve tedavülü
anlatan hukukî tasarruflara konu ola-
maz²².

Aralarındaki ayırım ise, birincilerin
tahsis edildikleri amaçtan başka bir su-
rette kullanılmamaları ve hiçbir hukukî
tasarrufa konu olmamalarıdır. İkincile-
rin ise, kira aktine konu olmalarında ve
kendilerinden sağlanan kira parasıyla
vakfa ilişkin giderlerin karşılanmasın-
dadır²³.

19) Onar, İdare Hukuku, sh. 514.

20) Arsebük, sh. 297 - 298.

21) Onar, İdare Hukuku, sh. 514.

21 — a) Onar, İdare Hukuku, sh. 519

21 — b) Onar, İdare Hukuku, sh. 519

21 — c) Onar, İdare Hukuku, sh. 519

21 — d) Onar, İdare Hukuku, sk. 519

22) Onar, İdare Hukuku, sh. 519.

23) Onar, İdare Hukuku, sh. 519 - 520.

C — VAKIF İŞLETMELERİNİN MAHİYETİ

Genel olarak «işletmeler değişik yönlerden sınıflandırılabilirler». Ancak Türkiye'nin gerçeklerine uygun olarak işletmeleri «genellikle, özel işletmeler, kamu iktisadî işletmeleri ve yabancı sermayeli işletmeler olarak»²⁴ ayırmak olanağı vardır.

Biz, bu sınıflama içerisinde vakıflara ilişkin işletmeleri, bu işletmelerin özellikleri de gözönünde tutularak kamu iktisadî işletmelerine yaklaşan özel işletmeler olarak ve daha doğrusu, eş benzeri bulunmayan (nev'i şahsına münhasır) birer işletme olarak kabul ediyoruz.

Çünkü, bu etüdde ele aldığımız vakıf işletmelerin sermayesi olan mallar, varlıkları 2762 S.lı VK'na göre tanınmış vakıflara ve özellikle VGM'nün yönetimine bırakılmış mazbut vakıflara ait mallardır. Hal böyle olunca bu mallar Osmanlı hukukundaki ve dolayısıyla İslâm hukukundaki (yani Fıkıhtaki) esaslara dayanılarak vakfedilmiş olan mallardır. Bunlar mahiyeti ve kökeni itibarıyla daima birer özel hukuk müessesesi halinde kalmakla beraber geçirdiği başkalaşmalarla (istihalelerle) yönetsel bir mahiyet almaya başlamış ve sonunda bir kamu müessesesi biçiminde Devlet müessesesi için girmiştir.

Esasında ve kökeninde bir özel hukuk müessesesi olan vakfın geçirdiği bu başkalaşma (istihale) vakıfların bir çoğunun konusunun genel ve kollektif ihtiyaçlarla ilgili olması ve gerek bu ilgi ve gerek genişliği bakımından yönetimlerine Devlet'in doğal ve kaçınılmaz bir biçimde el atmasını gerçekleştirmiştir²⁵.

Vakıfların geçirdiği bu başkalaşma (istihale) ve büyük bir kısmının dönüşüğü ve hâlâ koruduğu kamu müessesesi, kamu tüzel kişiliği mahiyeti Hukuk Tarihimize özgü bir özellik sayılabilir. Batı hukukunda vakıf daima bir

özel hukuk müessesesi olarak kalmıştır²⁶.

D — KİRA PARALARI

1. Kira Paralarının Dondurulmasından Doğan Sakıncalar

Vakıf malların kiraya verilmek suretiyle işletilmesi sonucu elde edilen paralar vakıfların klâsik gelir kaynaklarından en önemlisidir.

İkinci Dünya Savaşı sıralarında ve ondan sonraki dönemlerde kira paralarını, Bakanlar Kurulunca verilen 19.2.1940 T.lî kararıyla uygulamaya konulmuş (ve çeşitli zamanlarda değişikliğe uğramış) bulunan²⁷ Millî Korunma Kanunu ve sonradan 27.5.1955 T.inde yayınlanan (6570 S.lı) Gayrimenkul Kiraları Hakkındaki Kanunla²⁸ dondurulmuş olması vakıf taşınmaz malları gelirsiz bir hale getirmiş ve bu nedenle yeni akarların yapımı ve mevcutların bakımı, değerlendirilmesi istenildiği gibi yapılamamıştır.

Vakfa ait bir çok kıymetli arsalar boş bırakılmış²⁹, şehirlerin en merkezi ve özenilmiş yerlerinde bulunan vakıf binalar düzgünlük ve güzelliklerini yitirmişlerdir. Oysa, bunların temiz, düzgün ve güzel bir halde bulundurulmaları iş sahipleri ve şehir halkı için önemli olduğu kadar şehircilik ve şehir ekonomisi bakımından da üzerinde önemle durulması gereken bir sorundur.

24) Tenker, Lütfullah : İşletme İktisadı, C. 1, Ankara, Bilgi Basımevi, 1969, sh. 22.

25) Onar, İdare Hukuku, sh. 512.

26) Onar, İdare Hukuku, sh. 512 - 513.

27) Tuncer, Memduh; Arıemre, M. Fethi; Akşit, Rifat : Millî Korunma Kanunu Mevzuatı Şerh ve İzahı, Ankara, Yıldız Matbaası, 1955, sh. IX, XIII.

28) Tuncer, Arıemre, Akşit, sh. 382.

29) Osmanlı İmparatorluğunda ise «boş topraklardan mülk olarak terkedilmesi şeran mümkün olan» bu tür vakıflar pek azdı. : Barkan, Ömer Lütfi : Osmanlı İmparatorluğunda Toprak Vakıflarının İdarî - Malî Muhtariyeti Meselesi, Türk Hukuk Tarihi Dergisi, C. I, N. 1941 - 1942 Ankara 1944, sh. 15.

2. Kiracılık Hakkının Kötüye Kullanılışı

Vakıf malların kiracılarından bir kısmı dondurulan kira parası karşılığında, kirası altında bulundurduğu vakıf taşınmazları türlü konbinezonlar bulmak suretiyle (adı ortaklık, iş ortaklığı ve öteki yollarla) kısmen ya da tümüyle gerçek kira parası karşılığında veya hava parası olarak üçüncü kişilere devredip bu mallardan kendi yararlarına büyük çıkarlar sağlamağı başarmışlardır.

Örneğin, İstanbul'da, Beyoğlunda aylık dondurulmuş kira parası kırk ilâ elli lira olan bir çok vakıf mecurların kiracıları tarafından ikiyüz ilâ ikiyüz elli bin lira hava parası alınarak üçüncü kişilere devredilmeleri bilinen olaylar arasında olduğu halde, Kanunla kira paralarının dondurulmuş olması karşısında harcanan bütün çabalara rağmen, kiracılık hakkının kötüye kullanılması niteliğinde olan bu davranışlara ne yazık ki engel olunamamıştır.

3. Kira Kanunundan Zarar Gören Vakıflar

Kira Kanununu, özel kişiler türlü yollara saparak etkisiz bir hale getirmeye çalışırken vakıfları yönetim ve temsil yetkisi ile³⁰ donatılmış resmî bir örgüt olan Vakıflar İdaresi, Kira Kanununun yükü altında ezilerek yerinin doldurulması güç zararlara uğramıştır. Vakıflar İdaresinin (ve dolayısıyla Vakıfların) bu yüzden uğradığı zarar yılda en azından bir hesapla on milyon lira civarındadır³¹. Böylece dondurulmuş kira rejimi kalkıncaya kadar vakıfların gördüğü zarardan Millî Gelir'in de etkilenmiş olduğu kuşkusuzdur.

Çünkü, kira parası da millî gelir içerisinde mütalâa edilmektedir. Netekim Avni Zarakolu, millî geliri tanımlarken bu gelirin «bir millet ekonomisinde belli bir devrede (genellikle bir yıl içinde) hak kazanılan ücret, maaş, faiz, kira ve

rant biçimindeki sözleşmeye bağlı gelirlerle kâr ve temettü biçimindeki müteşebbis» gelirlerin toplamına eşit³² olduğunu açıkça belirtmektedir.

Vakıflar İdaresince 1961 yılında yaptırılan envanter çalışmalarına ilişkin tesbitlerine göre³³ mezbut vakıfların sahip bulunduğu on yedi bin adet taşınmazı vardır. Bunların 1961 sürüm değeri en aşağı bir hesapla bir milyar liradır. Buna karşılık aynı yıl VGM'nün taşınmazlarından elde ettiği yıllık gelir 8.919.000 liradır³⁴. Bu gelirin mevcut servet toplamına olan oranı yaklaşık % 1'den ibarettir.

Böyle büyük bir servetin % 1 gibi çok düşük bir gelire bağlanması ekonomik kurallarının taşınmaz mal sermayesine (% 10 olarak) tanıdığı normal gelirin çok altında olduğu gibi kiraya konu vakıf taşınmazları bir işletmenin sermayesi olarak kabul ettiğimize göre bu sermayenin 1961 yılında % 6 ilâ % 7 olarak kabul edilen cari faiz hadlerinin de yani sermayenin fırsat maliyetinin

30) 2762 S.ılı VK, m. 1,4: Mer'î Kanunlar, C. 1, sh. 798; 6760 S.ılı VGM Vazife ve Teşkilâtı Hakkında Kanun, m. 1: Mer'î Kanunlar, C. 1, sh. 807 - 1.

31) T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığının 71 - 1505/4351 N.ılı Dosyasında mevcut ve TBMM'nden geri alınan «6570 S.ılı Kanunun 3. m.sine bir Bent ve Bu Kanuna Geçici bir m. eklenmesine dair Kanun Tasarısının Gerekesi», sh. 1.

32) Zarakolu, Avni: İktisat ilminin Temel İlkeleri, C. 2. Ankara, Sevinç Matbaası, 1970, sh. 82; fazla bilgi için ayrıca bkz.: Koloğlu, Mahmut: Ekonomi Dersleri, C. 1, Ankara, Doğu Matbaacılık ve Ticaret Limited Şirketi Matbaası, 1965, sh. 31 - 37; Koloğlu, Mahmut: Ekonomi Dersleri, C. 2, Ankara, Sevinç Matbaası, 1970, sh. 349 - 356.

33) Bu bilgi VGM'nün envanter çalışmalarını düzenleyen Emlâk Müdürlüğü Tesbit Bürosundan elde edilmiştir.

34) VGM'nün 1961 Yılı Bütçe Kanunu: T.C. Başbakanlık Neşriyat ve Müdevvenat Genel Müdürlüğü, Ankara 1961, sh. 11.

de (opportunity cost)³⁵ çok altında bir net gelir sağlamış bulunduğu görüleceğinden vakıfların (o yıla ait) bu yoldaki işletmesinin kârlı olmadığı açıkça anlaşılır.

Netekim Lütfullah Tenker de fırsat maliyetinin «genellikle piyasada ödünç verme işlerinde kullanılan cari faiz haddi» olduğuna işaret ettikten sonra «eğer piyasada % 9 faiz haddiyle tahvil alınıp satılıyorsa, sermayenin fırsat» maliyetinin de % 9 olacağını³⁶ kesinlikle bildiriyor.

Bütün bunlara rağmen biz, etüd konusu olarak ele aldığımız (İslâm hukuku esaslarına göre kurulmuş ve halen 2762 S.lı VK ile tanınmış bulunan) ve kiraya verilmek suretiyle işletilen vakıf malların satılması ve elde edilecek paranın (Bankaya yatırılarak ya da tahvil alınarak veyahut ödünç verilerek) faizinden yararlanması görüşünde değiliz. Burada verdiğimiz örnek yalnız sınırlı kira rejiminin, vakıf mallarına yaptığı olumsuz etkiyi somut olarak anlatabilmek içindir.

Oysa, kiraya verilerek işletilen bu mallar, vakıfların «üretim işlemi bir çok kez» kulanacağı sermaye mallarını teşkil ettiklerinden, bunlar hem uzun ömürlü birer üretim mallarıdır³⁷, hem de Ülkemizde dün olduğu gibi bugün de gün geçtikçe (para değerinin düşmesiyle) bu değişmez sermayenin değeri büyük bir hızla artmaktadır.

4. Dondurulmuş Kira Rejiminin Âbidelere ve Sanat Eserlerine Etkileri

Vakıf, bir malın belli bir maksada tahsisi olduğuna göre, eski (kadim) eserleri de vakıf olarak anlamak doğru olur³⁸.

Gerçekten gerek 2762 S.lı Kanunun 4/B m.siyle, gerek 7044 S.lı Kanunla³⁹ VGM'ne verilen ödevlerden birisi de tarihî ve mimarî değeri haiz (eski eser-

lerin) âbidelerin ve san'at eserlerinin korunması, yaşatılması ve gerçek kimliklerini yitirmeden onları sonraki kuşaklara devretmek ödevidir. Hiç kuşku yok ki bu ödev, milli bir ödev olmakla beraber bunlara onarım, restorasyon ve öteki nedenlerle harcanacak paralar da turizm yoluyla Ülkemize büyük ve sürekli bir döviz kaynağı sağlayacak geniş vadeli yatırımlar (yatırım harcamaları) mahiyetindedirler⁴⁰.

VGM'nün yaptığı bu hizmet ve harcadığı emek, turizm bakımından elde edilecek yararlarla Ülkenin ekonomik gelişmesine ve kalkınmasına büyük katkı katkıda bulunacaktır. Kira paralarının dondurulması suretiyle vakfın gelirlinin azalması ise Vakıflar İdaresine verilmiş bu milli ödevin gereği gibi yerine getirilmesine engel olmuş ve sonunda bu hal milli gelirin artmasını ve iktisadî kalkınmamızı olumsuz biçimde etkilemiştir.

35) Leventoğlu, Mazhar : Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu Şerh ve İzahları, B. 2, Ankara, Butik Batbaası, 1964, sh. 178' de yayınlanan Maliye Bakanlığının 17.3.1962 T. ve 5297-1/10341 S.lı Tamimine göre T.C. Ziraat Bankası tahvillerinin 1961 yılındaki faiz haddinin % 7 olduğu; Birkaş, Hasan : Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu İzahları ve Tatbikatı, Ankara, Balkanoğlu Matbaacılık Ltd. Şti., 1969, sh. 70'de yayınlanan Maliye Bakanlığının 2.7.1968 T. ve 5297-1/31107 S.lı Tamimine göre Türkiye Emlâk Bankasının hisse senetlerinin 1961 yılındaki faiz haddinin % 6 olduğu yazılı bulunduğu gibi, Aylık Bülten (Bulletin Mensuel), T.C. Merkez Bankası yayınlarından N. 7 - 8, Ankara 1970, sh. 50' de : «18 Aydan fazla vadeli bütün mevduata» 1961 yılında uygulanan kanunî faiz haddinin de % 6,50 olduğu gösterilmiştir.

36) Tenker, sh. 56.

37) Köklü, Aziz : İktisat Dersleri, Giriş, B. 2, Ankara, Sevinc Matbaası, 1968, sh. 165.

38) Berki, Ali Himmet : Vakıfların Tarihi, Mahiyeti, İnkişafı ve Tekâmülü, Cemiyet ve Fertlere Sağladığı Faideler, VD, S. VI, İstanbul 1965, sh. 9.

39) Merf'i Kanunlar, C. 1, sh. 812 - 1.

40) Fazla bilgi için bkz. : Zarakolu : Yatırım harcamaları «yatırım kararları» piyasa için devlet ve hayır örgütleri tarafından verilebilir. : sn. 128 - 144.

Nitekim yapılan tesbitlere göre milli sınırlarımız içerisinde üçbin beşyüz âbide ve eski eser mevcuttur. Bunların hemen tümü onarıma ve restore edilmeğe muhtaçtır. Büyük çoğunluğu vakıf yolu ile yapılmış olan bu âbide ve eski eser mahiyetindeki yapıların restorasyonu için altıyüz milyon liraya ihtiyaç vardır. Son yirmi yıldan beri ele alınan bu hizmet için VGM'nce ikiyüz milyon liraya yakın para harcanmış, yüzlerce âbide harabiyetten kurtarılmıştır.

Yine Vakıflar İdaresince Birinci Beş Yıllık Plân döneminde yetmiş iki milyon lira harcanmış, sekizyüz dört âbide ve eski eser üzerinde çalışılmıştır. İkinci Beş Yıllık Plân döneminde bu çalışmalar için yüz beş milyon lira harcanmak üzere de yıllık programlar uygulanmaktadır.

Onarılan eski eserler günün ihtiyaçlarına uygun bir biçimde fonksiyone edilerek halkın ve insanlığın hizmetine sunulmaktadır. Öte yandan restore edilen camiler daha iyi koşullar altında ibadete açılırken medreseler, kütüphane ve öğrenci yurtları gibi kültür merkezlerine, kervansaraylar ve hanlar, otel biçiminde turizm sektörü ihtiyaçlarına tahsis olunmaktadır⁴¹.

5. Yetersiz Organizasyon

Bir işletme kurulurken organizasyonun önemi kavranmamakta ve bu yönünde hemen hemen hiç durulmamaktadır. Oysa organizasyonu dolduracak personelin işletme döneminden önce sağlanmasına ve yetiştirilmesine çok önem verilmelidir.

İşletmelerin kuruluşundaki yetersiz organizasyon bütün işletme süresince devam eder, kapasitesini tüm olarak kullanmağa olanak vermez. Bu hal büyük kayıplara (gizli maliyetlere = hidden costs) yol açar. Bu nedenledir ki iyi organizasyon, iyi işletme demektir⁴².

Esasen işletmenin organizasyonu, başarılı bir işletme için hayati derecede önem taşır ve işletme döneminden önce tamamlanması gereken bir ihtisas konusudur». Biz burada, organizasyondan, vakıf malların kiraya verilmek suretiyle olsun veya öğrenci yurtları biçiminde veyahut başka türlü işletilmesi suretiyle olsun, daha çok işletmeyi yönetecek ve çalıştıracak olan personelin düzenlenmesini kastediyoruz⁴³.

Ancak organizasyon da, «ihtisaslaşma, desantralizasyon, yetki verme, esneklik, yapısal denge, yönetim alanı, kumanda birliği gibi» işletme iktisadında geçerli olan belli ilkeler gözönünde tutularak yapılır. Bununla beraber aşağıda yerilen açıklama vakıf malların işletilmesi için Vakıflar İdaresi tarafından o.T.lerde gerekli organizasyon yapılırken bu ilkelerin gözönünde tutulmadığı görülür.

Oysa «işletme canlı bir varlıktır. zamanla ilk kurulan organizasyon bozulabilir; yetersiz hale gelebilir. Bu durumlarda bir organizasyon incelemesi yaptırılarak, gerekirse reorganizasyona gitmek» yararlı olur⁴⁴.

İşletme İktisadının bütün bu temel ilkeleri gözönünde tutularak Vakıflar İdaresi, vakıf örgütünün ve bu örgütten beklenen hayri sosyal ve kültürel hizmetlerin yanı sıra iktisadî hizmetlerini de yerine getirebilmek ve bu hizmetlerin özelliklerini de göstermek suretiyle vakıf taşınmazlarda kira paralarının serbest bırakılarak günün sürüm değerine göre tesbit etmek olanağını veren bir Kanun Tasarısı hazırlayarak vakıflara daima destek olmuş kamu oyunun da yardımıyla giderilmesi mümkün olmayan büyük zararların önüne, Yasama Organında çıkaracağı bir kanunla geçebilirdi.

41) Türkiye'de Vakıflar, sh. 22.

42) Tenker, sh. 118.

43) Tenker, sh. 133 - 134.

44) Tenker, sh. 134.

Uygulamada ise bu yola gidilmemiştir. Yalnızca, Kira Kanununun ruh ve maksadı dışına çıkılmaması düşüncesinden hareket edilerek vakıf taşınmazların kira paralarının 1953 yılı emsallerine göre tesbit ve tâyin edilmesi olanağını sağlamak üzere (ki esasen 6570 S.lı Gayrimenkul Kiraları Hakkındaki Kanun; 6084 S.lı Kanunun yayımı T.i olan 12.5.1953 T.ini normal bir dönemin başlangıcı olarak umut ve sandığından, kira paralarının az çok kararlılık bulduğu⁴⁵ düşüncesiyle anılan bu Kira Kanununun 3. m.si kira paralarını sözü edilen T.e yani 1953 yılı sürüm değerine göre dondurmuş olduğundan bizce böyle bir öneri boş şeylerle vakit geçirmekten başka bir şey değildir) 6570 S.lı Kanunun 3. ma. sine bir f. eklenmesine dair Kanun Tasarısı hazırlanarak ancak 1961 yılında TBMM'ne gönderilebilmiş ise de sonradan TBMM'nde Gayrimenkul Kiraları Hakkında genel mahiyette bir Kanun Tasarısının incelenmekte bulunduğundan söz edilerek Vakıflar İdaresince hazırlanan Kanun Tasarısı, 1963 yılında TBMM'nden geri alınmıştır⁴⁶.

Bütün bunlar fikrimize göre ayrıca bir işletme olarak kabul ettiğimiz Vakıflar İdaresinde o T.lerde organizasyona önem verilmediğini de gösterir⁴⁷. Çünkü, genellikle işletmenin yapılan tanımını içerisine Vakıflar İdaresini de sokmak gerekir. Netekim işletmeyi «üretim faktörlerinin bilinçli ve sistemli bir biçimde bir araya getirilerek, en çok kâr elde etmek amacıyla, üretim faaliyetinde bulunan ve bu faaliyet sonunda bir katma değer yaratan iktisadî bir ünitelerdir»⁴⁸ biçiminde tanımlamak mümkündür.

Şu halde Vakıflar İdaresi, kira daraltmasının kurulmağa başladığı dönemde ya da ondan sonraki dönemde dikkatli bir organizasyona sahip olsaydı vakıf taşınmazların kira paralarının serbest bırakılarak günün sürüm değerine göre tesbit edilmesini öngören bir ka-

nun çıkarmak olanağını sağlayabilirdi. Bu da Vakıflar İdaresinin o T.lerde bütün ömrünce uyulacak bir disipline ve sürekli olarak gözden geçirilecek ve geliştirilecek bir düzene⁴⁹ sahip olmadığını gösterir.

Burada organizasyonla yakından ilgili olması nedeniyle işletmelerin kuruluşuna da kısaca değinmekte yarar vardır. İşletmelerin kuruluşu «çok yönlü bir problemdir. Bu problemin ekonomik, teknik, mali ve hukukî yönleri vardır. İşletme kapsamına bir kundura boyacısından ya da bakkal dükkânından Etibank veya Koç Holding gibi dev teşebbüslerin dahil bulunduğu gözönünde tutulursa, işletmenin kurulması probleminin uygulamadaki çözüm yolunun ne kadar değişik olabileceği anlaşılır»⁵⁰. Mak için bir iktisadî tahlil uzmanı kulanmağa gereklik yoktur. Bununla beraber, bir bakkal dükkânı açarken de, **sınırlı da olsa, bazı etüdlere ihtiyaç vardır.** Özellikle dükkânın açılacağı yerdeki evlerin ve ailelerin sayısı, bu ailelerin gelir durumları, yiyecek ve öteki bakkaliye mallarını pazardan ya da büyük mağazalardan (Gima gibi) alıp almadıkları, çevredeki bakkal sayısı ve açılacak dükkânın yerine uzaklıkları gibi sorunların gözönünde tutulması gereklidir.

Bu basit örnekten, çok daha büyük bir işletmeye geçebiliriz⁵¹. Örneğin, vakıf malların öğrenci yurtları olarak işletilmesi gibi. Burada da özellikle öğrenci yurtlarının açılacağı yerde öteki yurtlar ve o yurtlarda barınan öğrenci-

45) Tuncer, Arremre, Akşit, sh. 390.

46) T.C. Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi Başkanlığının 71-1505/4351 N.ı Dosyası.

47) Ayrıca bkz.: Onar, İdare Hukuku, sh. 530.

48) Tenker, sh. 5.

49) Tenker, sh. 103.

50) Tenker, sh. 27.

Örneğin⁵¹, bir bakkal dükkânı aç-

51) Bu örnek, Tenker, sh. 27'den alınmıştır.

52) Tenker, sh. 27.

lerin sayısı, bunların gelir durumları ve yurtların okula olan uzaklıkları gibi sorunların gözönünde tutulması gereklidir.

«Bu yalnız karşılaştırmadan çıkan sonuç şudur: Bir işletme kurmak ihtisas isteyen, inceleme ve araştırmayı gerektiren bir iştir. Bu inceleme ve araştırmalar, kurulacak işletmenin önemine ve özelliklerine» göre, basit bir incelemeden, «bir uzmanlar grubunun yıllarca sürececek çok yönlü etüdlerine kadar»⁵³ değişebilmelidir.

E — KİRA PARALARI ÜZERİNE KONAN DARALTMALARIN KALDIRILMASI

6570 S.lı Gayrimenkul Kiraları Hakkındaki Kanunun koyduğu esasların iktisadî koşullara ve gerçeğe uygun bulunmaması ve ayrıca anılan Kanunun öngördüğü daraltmalar adalete ve eşitliğe aykırı durumlar doğurduğu ve bu yüzden taşınmaz sahibi yurttaşlar arasında huzursuzluk yarattığı ve bu huzursuzluğun öteki yurttaşlar üzerinde etkilerini göstermekten geri kalmadığı yönle bunların artık kamu yararını sağlayamadıkları, bu nedenle Anayasa'ya aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi'nce 1963 yılında verilen bir kararla sözü edilen Kanunun kira paralarını daraltan 2 ve 3. m.lerindeki hükümlerini iptal etmiştir⁵⁴.

Anayasa Mahkemesi'nin bu iptal kararı üzerine Yasama Organınca yeni bir Kanun çıkarılmamış bulunduğundan kendini gösteren boşluk Yargı Organının içtihatlarıyla doldurulmuştur.

Netekim Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulunun 1964 yılında verdiği bir karar ile⁵⁵ 6570 S.lı Kanunun 2 ve 3. m.lerinin Anayasa Mahkemesi'nce iptali üzerine, iptal kararının yürürlüğe girdiği T.ten önce yapılmış ve yenilenmemiş bulunan kira akti süresinin, yeni dönemde, aktin kira parasına ilişkin hükmünün yenilenmeyip öteki hüküm-

lerinin yenilenmiş olduğuna, kira parasının daraltılmasına ilişkin boşluğun birlikçilerce tesbit edilecek olağan sürüm değeri ve bu tesbit edilemezse ekonomi esasları ve hak ve nasafet uyarınca birlikçi tarafından bildirilecek kira parası esas alınarak hâkim tarafından doldurulması gerektiğine karar verilmiştir.

Bundan başka Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulunun 1966 yılında verdiği ikinci bir karar ile⁵⁶ de kira parasının tesbiti için önceki kararında belirtilen kurallar gözönünde tutularak her zaman dava açılabilmesine karar verilmiştir.

F — VAKIFLAR İDARESİNCE AÇILAN KİRA PARALARININ TESBİTİ DAVALARI

Vakıflar İdaresi, (yukarıda I. Bölümün - E - Bendinde yazılı) Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulu Kararlarının ışığı altında, değişen iktisadî koşulların gereklerine uygun bir biçimde ve öte yandan halen fiat konjunktürlerinde görülen büyük fiat değişikliklerinin kiralara da yansıdığı gerekçesiyle bütün vakıf taşınmazların kira paralarını, açtığı kira tesbiti davalarıyla mahkemelere (ve hakemlere) tesbit ettirmiştir.

Vakıflar İdaresinin, (yine biraz önce anılan Bentte yazılı) Anayasa Mahkemesince verilen iptal kararından önceki Bütçelerinde; vakıf malların kiraya verilmesi suretiyle işletilmesinden elde ettiği gelir sekiz ilâ onbir milyon lira iken iptal kararından sonraki yılların Bütçelerinde yer alan bu gelirin (her

53) Tenker, 28.

54) Anayasa Mahkemesinin 26.3.1963 T. ve 1963/3 E., 1963/67 K. S.lı kararı: RG 31 Mayıs 1963, S. 11416, sh. 1-4.

55) Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulunun 18.11.1964 T. ve 1964/2 E., 1964/4 K. S.lı kararı: RG 27 Kasım 1964, S. 11867, sh. 1-3.

56) Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kurulunun 21.11.1966 T. ve 1966/19 E., 1966/10 K. S.lı kararı: RG 29 Aralık 1966, S. 12490, sh. 3-5.

yıl sürekli olarak açılan kira paralarının tesbiti davaları sonunda) ondört ilâ otuzbeş milyon liraya kadar yükseldiği görülmektedir⁵⁷.

II. BÖLÜM

ÖTEKİ İŞLETMELER

A — OTEL İŞLETMELERİ

Vakıflar İdaresi, Yurdun çeşitli yerlerinde (örneğin, Ankara, İstanbul -Taksim-, İzmit -Sapanca-, Balıkesir, Çanakkale, İzmir -Kuşadası-, Antalya ve Van'da) oteller yaptırmak suretiyle Ülke turizminde önemli bir ihtiyaca cevap vereğe çalışmaktadır.

Gerçekten, Cumhuriyet devrinde açılan ilk modern otel, Vakfa ait Ankara Plas Oteli'dir. Bu otel halen üç milyon lira harcanarak, günün gereklerine uygun lüks bir otel haline getirilmektedir⁵⁸.

Öte yanda nİstanbul - Taksim'de yapılmakta olan Sheraton Oteli'nin % 55 hissesi Vakıflar Grubuna aittir. Kalan % 45'i öteki Türk örgütlerine ayrılmıştır. 160 Milyon liraya mal olacak (459 oda ve 918 yatağı kapsayacak bu) otelin yıllık geliri 12 milyon lira tahmin edilmektedir⁵⁹.

Burada, restoresi tamamlanmış bulunan İzmir - Kuşadası'ndaki Öküz Mehmet Paşa Kervansarayından da söz etmek yerinde olur. Gerçekten bu Kervansaray orijinal durumu ile yabancı turistler için enterasan olan bir otel haline getirilmiş ve dolar üzerinden kiraya verilerek 1968 yılında hizmete açılmıştır⁶⁰.

B — BURSA KAPLICA İŞLETMELERİ

Vakıflar İdaresinin işletmeler kurarak teşebbüse geçtiği alanlardan birisi de Bursa Kaplıcaları'dır. Vakıflar İdaresi, Bursa Kaplıcaları T.A.Ş.'ne kurucu ve ortak olarak katılmak suretiyle vakıfları işletmek yoluna gitmiştir.

C — VAKIF ZEYTİNLİKLER İŞLETMELERİ

Ayvalık, Antalya ve Aydın dolaylarında bulunan geniş çaptaki vakıf zeytinliklerin mahsulü, kurulmuş iki işletme aracılığı ile daha rantabl bir biçimde değerlendirilerek elde edilen en iyi nitelikteki zeytinyağı, sabun ve salamura zeyinleri her yıl tüketime arz edilmektedir. VGM, vakfa ait zeytinlikleri en fennî usullerle imar ve timar ettirmekte her iki işletmeyi 1963 yılında hizmete giren yeni ve modern fabrikalarla donatmış bulunmaktadır.

Antalya'da Mazbut Vakıf Murat Paşa arazisindeki 22.500 kadar zeytin ve 12.000 civarındaki narenciye ağacının daha iyi bakım ve muhafazasını sağlamak amacıyla 1965 yılında Antalya'da bu Vakfa ait narenciye bahçesinin içerisinde bir fabrika kurulmuş ve bu zeytinlerin işlenmek suretiyle yağ elde edilmesi konusu yerinde halledilmiştir.

Arıca aynı fabrikada halkın zeytinlerinin de (az bir ücret karşılığı) işlenmesi bir hizmet olarak ele alınmış ve bu hizmete 1967 yılında başlanmıştır.

1970 - 1971 Kampanyasında 8.836.177 kilogram dane zeytin toplanmış ve bundan 1.329.600 kilogram zeytinyağı üretilmiştir. Üç yıldan beri Ankara ve İstanbul'da perakende satış yerleri açılmıştır⁶¹.

57) VGM'nün 1961 ilâ 1971 T.İli Bütçe Kanunları: T.C. Başbakanlık Neşriyat ve Müdevanat Genel Müdürlüğü, Ankara 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, sh. 11, 11, 11, 14, 13, 14, 13, 17, 17, 17; Vakıflar İdaresinin yeni yaptırdığı işhanları ile otellerden elde edilen kira paraları da gözönünde tutulursa 1972 yılında kiralardan elde edilen gelirin 48.607.085 liraya yükseldiği görülmektedir: VGM 1972 Yılı Bütçesi Hakkında Bütçe Karma Komisyonu Başkanlığına Sunulan Rapor, Ankara 1971, sh. 3.

58) VGM 1972 Yılı Bütçe Raporu, sh. 36.

59) VGM 1972 Yılı Bütçe Raporu, sh. 37.

60) VGM 1972 Yılı Bütçe Raporu, sh. 9.

61) VGM 1972 Yılı Bütçe Raporu, sh. 11.

D — VAKIF TAŞDELEN MEMBA SUYU İŞLETMESİ

1960 Yılından bu yana yıllığı 150.000 liraya kiraya verilmiş bulunan Vakıf Taşdelen Memba Suyunun kiracısı tarafından sağlık kurallarına göre işletilmediği ve Vakfa verdiği kira parasının da pek az olması nedenleriyle, suyun modern sağlık esaslarına uyularak bizzat VGM'nce işletilmesi kararlaştırılmıştır.

Bu maksatla membanın kaptajı ve tesisi yenilenerek, Avrupa'dan getirilen yıkama, doldurma, kapsülleme cihazları monte edilerek üçbuçuk milyon liralık yatırımla yepyeni ve esatlığa yarar bir tesis elde edilmiş ve Vakıf Memba Suları İşletmesi kurularak İstanbul'un en iyi içimli suyu olan III. Murad'ın Annesi Nur-Banû Valide Sultan tarafından vakfedilen Taşdelen suyu örnek bir tesis olarak halkın hizmetine sunulmuştur⁶².

E — VAKIF PARALARIN İŞLETİLMESİ

Yalnız para olarak kurulmuş 1069 vakfın tek elden ve bugünkü modern Para işletmeciliği esasları içinde daha iyi ve daha yeterli çalışmalarını sağlamak için VGM tarafından 1954- yılında Türkiye Vakıflar Bankası kurulmuştur⁶³.

6219 S. lı Kanunla kurulan bu Bankanın 50 milyon lira sermayesi vardır. Bunun % 55'i VGM'nce taahhüt edilmiş mülhak ve mazbut vakıflara ait paralardan ibarettir. Bu miktarın karşılığı olan 27.500.000 lira tümüyle ödenmiştir⁶⁴.

Bankadan 1970 yılı temettü'ü olarak Vakıflara 1.466.690 lira verilmiştir⁶⁵.

Ülkemizin iktisadî ve ticarî hayatında, kuruluşundan bu yana sürekli olarak artan ve olumlu bir etki yapan Türkiye Vakıflar Bankası hızla geliş-

mektedir. Gerçekten, Ekim 1971 sonu itibariyle sermaye ve ihtiyatlar ve karşılıklardan meydana gelen öz kaynaklar toplamı 73.495.464,25 liraya, mevduatı 1.312.369.198,87 liraya, öteki fonlar ve olanaklar toplamıyla birlikte öz ve yabancı kaynaklar 1.593.544.247,43 liraya plasmanları ise 1.185.180.226,48 liraya ulaşmış bulunmaktadır.

Ülkemize turist akınına hızlandırmak ve döviz gelirini artırmak için ihtiyaç duyulan konaklama olanaklarını ve öteki tesislerin geliştirilmesine yardımcı olmak amacıyla özel sektör teşebbüslerinin özellikle yeni otel ve öteki turistik tesisler inşası ve mevcutların genişletilmesi ve ayrıca işletme kredisi ihtiyaçlarını sağlamayı hedef tutmak üzere Maliye Bakanlığı, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı IAD Ankara Misyonu ile Türkiye Vakıflar Bankası arasındaki dörtlü anlaşmalara Banka nezdinde 81,9 milyon liralık bir fon tesis edilmiş ve bu fonun tümü ikraz olunmuştur.

Banka, 1970 yılında 5.860.872,09 lira net kâr sağlamıştır. Kârın ödenmiş sermayeye oranı % 11,72 dir. Bankanın Yılbaşındaki şube adedi 141 iken 1971 yılında yeniden 4 şubenin hizmete girmesiyle şube adedi 145, i bulunmuştur⁶⁶.

62) VGM 1972 Yılı Bütçe Raporu, sh. 11.

63) Türkiye'de Vakıflar, sh. 37.

64) VGM 1972 Yılı Bütçe Raporu, sh. 11; VK'nun 10 ve 12. m.lerine göre satılacak vakıf mallardan ele geçecek paraların bu m.lerde gösterilen yerlere harcanıncaya kadar nemalandırılması aynı Kanunun 13. m.siyle zorunlu olduğundan, satış yoluyla ele geçen bu vakıf paraları da Vakıflar Bankasına konulmaktadır. Böylece anılan m.lerde yazılı amaçlara yönelmiş yeni bir akar veya hayrat bir taşınmaz satın alınıncaya kadar geçecek zaman içerisinde gerçekleşecek faizlerden veya isabet edecek ikramiyelerden de vakıfların yararlanması sağlanılmaktadır. Aynı hususlar, şu veya bu nedenle kamulaştırılan vakıf taşınmaz mallardan elde edilen (ve bu itibarla aynı yerini tutan) kamulaştırma bedelleri hakkında da geçerlidir.

65) VGM 1972 Yılı Bütçe Raporu, sh. 11.

66) VGM 1972 Yılı Bütçe Raporu, sh. 12.

F — YURT İŞLETMELERİ

Halen Ülkemizin 48 ilinde vakıf yurdu açılmıştır. Bunlardan Ankara ile İstanbul'dakiler Yüksek, öteki illerimizdekiler ise Orta Öğrenim Öğrenci Yurtlarından ibarettir. Bu yurtlarda barınan öğrenci sayısı 5.650'yi bulmuş; bu iş için 1972 yılı Bütçesine 5.636.196 lira ödenek konmuştur⁶⁷. Ancak bu ödenek yeterli değildir. Çünkü 1971 yılında yurt işletmeciliğinde harcanan para 7.016.700 liraya yükselmiş idi⁶⁸.

Vakıflar İdaresi, vakfa en çok gelir getiren kiraya konu binalarını dahi tahliye ettirip elinde bulunan Vakıflar Yüksek ve Orta Öğrenim Öğrenci Yurtları Yönetmelikleri⁶⁹ hükümlerine göre netmeliği: RG 17 Eylül 1969, S. 13303, sh. 2-5; Vakıflar Orta Öğrenim Öğrenci Yurtları Yönetmeliği: RG 9 Eylül 1971, S. 13951, sh. 2-5. bunları «Vakıflar Orta ve Yüksek Öğrenim Öğrenci Yurtları» adı altında çeşitli işletmelere tahsis edilmekte ve buralarda fakir ve çalışkan öğrencilerin her türlü ihtiyaçlarını bedelsiz sağlamak suretiyle onlara yararlı olmağa çalışmaktadır. Vakıflar İdaresinin bu biçimde bir davranışta bulunması esasen vakfın amacıyla saklıdır.

Fakirliği nedeniyle öğrenim olanağından yoksun genç ve yetenekli varlıkları yarına hazırlamak, onları Ülke ve Millete yararlı birer unsur haline getirmek amacıyla kurulan bu işletmelerin yönetim ve işleyiş tarzı ve yurda alınacak öğrencilerde aranacak nitelikler anılan Yönetmeliklerle tesbit edilmiştir.

Böylece çeşitli vakıflardan elde edilen gelirler, Vakıflar İdaresince; sosyal ve hayri hizmetler niteliğinde olan yurt işletmelerinde (öğrenci yetiştirilmesinde) harcanmaktadır.

Cevat Abdürrahim Gücün; vakfın, öğrenci yetiştirilmesine ve daha doğrusu yurt işletmeciliğine ve yurtların mahiyetine ilişkin olarak gördüğü hizmetin önemini belirtirken «seleflerimizin

en büyükleri (eslâfımızın eazimi) hep bu vakıf örgütlerinin zamanına göre yatı okulları ve Darülfünunları değerinde (mesabesinde) olan medreselerinde yetiştirtiler»⁷⁰.

«Meşhurlarımız (meşahirimiz) hep vakıf yuvalarından yetişti. Şimdi bu müessese her devletin bayındırlık ve hayır işlerinin biricik yardımcısı ve çok yararlı toplumsal ve medenî bir müessesedir.»⁷¹ demektedir.

G — VAKIF GUREBA HASTAHANESİ (VE TARİHÇESİ)

Gureba kelimesi garip'in çoğuludur⁷². Şu halde Vakıf Hastane, adından Ansiklopedik Lûgat, Ankara, Doğuş Ltd. Şti. Matbaası, 1962, sh. 351.

da anlaşılacağı üzere gariplerin (gurbeta düşmüşlerin), yoksulların, kimsesizlerin ve yalnızların hastahanesidir.

Hayırsever Türk analarından Sultan Abdülmecid'in Annesi ve Sultan Mahmut II'nin karısı Bezmi Âlem Vâlide Sultan'ın VGM Arşivinde kütüğe geçirilmiş 1847 T.li Vakfiyesiyle kurulmuş olan bu işletme⁷³ 125 yıldan beri Ülkemizin fakir, yoksul, kimsesiz ve gurbeta düşmüş olan hastalarını hiçbir ücret almaksızın muayene ve tedavi etmektedir.

Vakıf Gureba Hastahanesinin çeşitli servislerinde yılda ortalama 67.400 poliklinik, 4.400 klinik tedavisi ve 2.370 ameliyat yapılmaktadır⁷⁴.

Hastahanenin kurucusu Bezmi Âlem Vâlide Sultan, ayrıca bir çok vakıf hayatın yapılmasında da öncü olmuş ve bir kısmını hayatta iken tamamlamış

67) VGM 1972 Yılı Bütçe Raporu, sh. 7

68) VGM 1972 Yılı Bütçe Raporu, sh. 15.

69) Vakıflar Yüksek Öğrenci Yurtları Yö-

70) Gücün, sh. 343.

71) Gücün, sh. 344.

72) Devellioğlu, Ferit: Osmanlıca - Türkçe

73) Türkiye'de Vakıflar, sh. 34.

74) VGM 1975 Yılı Bütçe Raporu, sh. 8.

bir kısmı da ölümünden sonra tamamlanabilmiştir. Vâlide Sultan'ın İstanbul'daki vakıf ve hayratı şunlardır : Galata Köprüsü, biraz önce anılan Gureba Hastahanesi, Terkos Gölünün Gurebaya vakfı, Vâlide Sultan Okulu, Dolmabahçe Camii.

Vakıf Gureba Hastahanesinin yaptırılmasından önce Vâlide Sultan'a dayanarak söylenen bir hikâye (menkıbe) mevcuttur. Kanımızca, işletme iktisadı ile vakıf hukukunun temel ilkelerine de uygun düşen bu hikâye şöyledir : Sultan, sarayın cerrahbaşı Halil Efendi ile bir gezintiye çıkar. Yolda bir hastaya rastlanır. Sultan hasta ile ilgilenir, oakım ve tedavisi için yatırılacak bir tedavi yeri aranır. Bulunamaz. Sultan azülür ve bir hastahane inşası gerektiğini inanarak o gece olayı oğlu Sultan Abdülmecid'e anlatır ve o gece bir hastahane yapılmasına karar verilir. Hastahane inşası için suyu bol ve akıntı için hafif meyli olan bir yer aranır ve hastahane nin bugünkü yeri seçilir.

Hastahane nin inşası tamamlanıp açılışının yapılmasından önce, hastahane nin devamlılığını sağlamak için, hastahane nin ön kısmındaki 9 adet dükkân, Yekta Hamamı, hastahane ye vakfedilmiş ve hastahane ye şu biçimde bir kadro tahsis edilmiştir : «Müdür, Kâtipler (Ketebe), Tabibler (Etibba), Cerrahlar (Cerrahin), Eczacıyan, Sülkiyan, Havanzen (Havandöven), Müvezzi, Vekilharç, Elbise Yamağı, Serhademe, 24 Hastâ Hademesi, 6 Meydancı, 5 Aşçı, 1 Berber, 2 Kapıcı»⁷⁵.

Hastahane, açılışında bu kadro ile ve 201 yatak ile çalışmaya başlamıştır. Yalnız bu yatak sayısını o T.lerden doldurmak mümkün olamamış ve bir süre hastane boş kalmıştır. Hastahane nin çalışması ile yakından ilgilenen Vâlide Sultan bunun nedenini, muayene için başvuran hastalara, ilâçlarının da parasız olarak ellerine verilmesinde bulmuş, hastahane başhekiminin de aynı fikirde

bulduğunu görerek, bu usulü bir emirname ile kaldırtmış ve muayeneden sonra ilâç isteyen hastalara yatarak tedavileri önerilmiş, bundan sonra da hastahane de yatan hasta sayısı artmıştır⁷⁶.

H — İMÂRETLER

Bugün 4'ü İstanbul'da ve 32'si de öteki illerimizde olmak üzere 36 adet vakıf imâret etkin halde işletilmektedir. Bu imâretlerde 14.150 fakire ve fakir öğrencilere parasız yemek verilmektedir. Bu maksatla 1972 yılı Bütçesine 2.500.000 lira konulmuştur⁷⁷.

III. BÖLÜM

EK (MUNZAM) KAYNAKLAR A — ÂBİDELERİN VE SAN'AT ESERLERİNİN MÂLİ KAYNAKLARI

Ebülulâ Mardin⁷⁸, Türk Medeniyetinin ebedi timsallerini teşkil eden ve tetkik eyleyenleri hayretler içinde bırakan âbidelerimizin ve turistlerin akın akın gelip temaşasına doyamadıkları, saatlerce tetkike zemin olabilecek sanat eserlerimizin yaşatılması için gerekli malî kaynaklardan söz ederken Devlet Bütçesinden yıllık yapılan geçici yardımların⁷⁹ mevcut ihtiyacı tatmine yeterli olmadığına değinerek bu ihtiyaçları vakıf usulü ile karşılayacak daimî bir kaynak elde edilmesi gerektiğine işaret etmekte ve bunun için kişilerin necip duygularına hitap ederek vakıfların yardımlarını (ianelerini) kabul

75) Sagun, Nejat : Vakıf Gureba Hastanesi 2. Cerrahi Kliniği Tarihçesi ve Çalışmaları, Bezmî Âlem Vâlide Sultan Vakıf Gureba Hastanesi 1970 Yıllık Bülteni, İstanbul 1971, sh. 150.

76) Sagun, sh. 150 - 151.

77) VGM 1972 Yılı Bütçe Raporu, sh. 8.

78) Mardin, Mütalâaname, sh. 1 - 4.

79) Vakıflar İdaresinin kendi kaynaklarından sağladığı gelirlerle onarımlarına olanak bulunmayan ve 7044 S.lı Kanunla VGM'ne devredilen eski eserlerin onarımı için bu idarenin 1972 yılı Bütçesine hazine yardımı olarak 14.925.000 lira ödenek konulmuştur : VGM 1972 Yılı Bütçe Raporu, sh. 9.

edecek bir duruma getirmek suretiyle «hesapta olmayan bu malî kaynakların imdada yetişmesi» nedeniyle «Devletin âbideleri koruma hususundaki» yükünün hafifleyeceği görüşündedir.

Yine bu Yazar, «son zamanlarda camilere konulup kısa görüşlü ve kötümser (menfi) ruhlu adamların aşağısına ve alayına (tezyif ve istihzasına) uğrayan yardım (iane) kasalarının gazetelerde okuduğuma göre sonradan beliren muhteviyatı ki Eyüp ve Hırkai Şerif Camileri kasalarında kısa bir zamanda toplanan bağışların miktarı özellikle söylemeğe değer» demek suretiyle verdiği örneğin görüşündeki isabetin yalnız susturucu değil, tanıtlayıcı bir delil⁸⁰ olduğunu da belirtmektedir.

Yazarın, vakıflara yardım (iane) yoluyla malî bir kaynak bulunacağı biçiminde beliren görüşüne biz, katılmak olanağını bulamıyoruz. Çünkü yardım (iane), ancak dernekler için söz konusu olabilir. Vakıflar ise hiçbir zaman birer dernek olarak kabul edilemez. Gerçekten vakıfların Dernekler (Cemiyetler) Kanunu⁸¹ ile bir ilişkisi olmadığı gibi bu yön MK'un Üçüncü Bölümünde yer alan vakıf hükümlerinin, yine MK'un derneklere (cemiyetlere) ilişkin İkinci Bölümündeki m.lere şu veya bu nedenle bir atıfta bulunulmaması ile de tanıtlanabilir.

Buna karşılık Sıddık Sami Onar⁸², tarihimizi ve medeniyetimizi, mânevî varlığımızı temsil eden ve yaşatan millî âbidelerimizin ve eserlerimizin ihyası, koruma ve sürdürülmesi için geniş malî kaynaklara ihtiyaç olduğundan yakınlıkla söz ederken vakfedenlerin bunları yaşatacak sermayeyi de sağladıklarını ve netekim vakıfların bu vasıta ile yaşayabilmek olanağını bulduklarını belirtmekte ve «bu sermaye bugün az olmakla beraber hâlâ mevcuttur ve genişlemek ve çoğalmak olanağına sahiptir. Sermaye eski halini buldukça Devletin yükü azalacak ve medeniyet âbideleri-

miz kendi araçlarıyla yaşayacaklardır» demektedir.

Kanaatimize göre, Sıddık Sami Onar'ın, vakıflara; sermayenin çoğaltılması yolu ile bir malî kaynak bulunabileceği yolundaki görüşü, Ebülulâ Mardin'in yardım (inane) yolu ile bulunduğu geçici mahiyetteki bir malî kaynaktan daha, isabetlidir. Çünkü bu kaynak, vakıf mevzuatına uygun olduğu gibi mahiyeti itibarıyla yine vakıflar için en etkin biçimde daimî bir kaynak olma niteliğini de aşmaktadır.

B — BOŞ OLARAK DURAN VAKIF ARSALAR

Vakıflara ait taşınmazların büyük bir kısmını halen boş ve gelir getirmeyen arsalar teşkil etmektedir. Bu arsaların hemen hemen çoğu buldukları yerin en güzel mevkiini işgal etmektedir. VGM, bunları halen kendi gelir kaynaklarıyla değerlendirememektedir. Elde ettiğimiz bilgiye göre bu arsaların adedi üç bin civarındadır⁸³.

VGM, saklanmasında yarar umduğu ve fakat vakfının malî yeteneği elvermediği için halen üzerine inşaat yapmak olanağını bulamadığı bu tür arsaların boş tutmayıp ya doğrudan doğruya arsa olarak normal süre ile kiraya vermeli yahut bu arsalarla bina yapmak ve kira akdinin sonunda bu binayı vakfına bırakmak kayıt ve şartıyla uzunca bir süre ile özel ya da tüzel kişilere kiraya verebilmelidir.

Bu yoldaki bir davranış, Vakıflar İdaresi'ni, boş duran vakfa ait arsalarla fuzuli şagillerin yapacakları tecavüzden de kurtarmış olacaktır. Örneğin,

80) Mardin, Mütâlâname, sh. 4.

81) Mer'î Kanunlar, C. II, sh. 510.

82) Onar, Sıddık Sami : Vakıflar ve Vakıflar İdaresinin İstikbali Hakkında Mütâlâname - VGM'e - İstanbul 27.12.1949, Yayınlanmamıştır sh. 5-6.

83) Bu bilgi VGM Emlâk Müdürlüğü'nün Tesbit Bürosundan elde edilmiştir.

İstanbul - Kasımpaşa'da. Okmeydanı adıyla anılan Sultan Mehmet Han Vakfından 1.100.000 metre kare miktarındaki boş duran arazinin tümü beş ilâ on yıl içinde gecekondularla işgale uğramış ve halen üzerine 10.000 den fazla gecekondu yapılmıştır.

Başka bir örnekte şudur: Yine İstanbul'da Zeytinburnu bölgesinde Bezmi Âlem Valide Sultan Vakfına ait 700 dönüm miktarındaki arazi de 15.000 gecekondu ile işgallidir.

Bu örnekleri Yurt çapında daha da artırmak mümkündür. Yalnız bu iki işgalli arazide 25.000 gecekondu olduğuna ve her bir gecekondunun işgal ettiği arsadan en düşük bir sürüm değeriyle ayda değil, yılda 100 lira kira parası alınamamış bulunmakla sözü edilen Vakıfların maddi kaybının her yıl en az 2.500.000 lira olduğu görülür.

C — MEHTAP RAPORU

1. Raporun Vakıflara İlişkin Kısmı

13.2.1962 T. ve 6/209 S.lı Bakanlar Kurulu Kararı ile⁸⁴ meydana getirilen ve çalışmalarını tamamlayarak raporlarını Başbakanlığa vermiş bulunan Merkezî Hükümet Teşkilâtı Araştırma Projesi, Yönetim Kurulunun yaptırdığı incelemeler arasında vakıflar ve vakıf müessesesi ile vakıf taşınmaz malların işletilmesine de yer verilmiş ve bunlar üzerinde de özel olarak durulmuştur.

Gerçekten, kısaca Mehtap Raporu diye şöhret bulan bu rapor, idareyi geliştirme çabalarına yardımcı olmak üzere Hükümet kararı ile yapılan etraflı bir araştırmanın verisidir. Bu araştırma, Devlet Plânlama Teşkilâtının isteğiyle ve Türkiye ve Orta Doğu Âmme İdaresi Enstitüsü'nün ilgili uzmanları tarafından yapılan ön hazırlığa dayanılarak, Türkiye ve Orta Doğu Âmme İdaresi Enstitüsü, Devlet Plânlama Teşkilâtı, Devlet Personel Dairesi, Ankara Üniversitesi ile ilgili bakanlık ve dairelerin işbirliği suretiyle yapılmıştır⁸⁵.

Etüd konumuz, vakıf işletmelerinden ibaret olmakla biz de, anılan raporun yalnız buna ilişkin kısmı üzerinde duracağız.

Raporda; «işletme görevi, vakıf taşınmaz malları değerlendirmek ve bunlardan elde edilecek gelirleri (anıtların korunması ve sosyal hizmetler biçiminde) açıklanan iki görevin yürütülmesinde kullanmak amacına çevrilmiştir. VGM katma bütçe ile yönetilmektedir. Genel Müdürlük bu bütçenin sınırları içinde elde ettiği gelirleri kullanabilir; gerektiği zaman Meclisten geçirilecek kanunlarla iktisadî işletmeler kurabilir. Gerçekten de bu alanda bazı teşebbüslere geçilmiş ve Vakıflar Bankası ile Aydın ve Ayvalık Vakıf Zeytinlikler İşletmesi'ni kurmak, Bursa Kaphçaları T.A.Ş.'ne kurucu ve ortak olarak katılmak suretiyle vakıfları işletmek yoluna gidilmiştir».

«Bütün bu tedbirlere rağmen, VGM bütçesi sürekli olarak açık ile kapatılmakta ve genel bütçeden yapılan yardımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun nedeni olarak, VGM'nün, ayrı bir kanuna lüzum olmadan işletme kuramamak yüzünden, gerekli özgürlükle hareket edemediği ileri sürülmektedir. Genel Müdürlüğe doğrudan doğruya tüzel kişiliği olan işletmeler kurmak yetkisinin verilmesi gerekmektedir. Bunun için de, Anayasa'nın 112. m.sindeki III. f.ya uygun olarak, VGM'ne 'açıkça yetki veren' bir kanunun çıkarılması şarttır; çünkü söz konusu f.ya göre, 'kamu tüzel kişiliği, ancak kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak kurulur'. Ayrıca, mevcut işletmeler de kamu işletmesi statüsüne alınmalı, bütün işletmeler iktisadî zihniyetle çalıştırılmalı ve hepsi Yüksek Murakabe Heyeti'nin denetimine tabi bulunmalıdır. Bu arada işletmelerin personel du-

84) Merkezî Hükümet Teşkilâtı Kuruluş ve Görevleri, B. 2, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1966 sh. 1, 419.

85) Mehtap Raporu, sh. V, VII.

rumu da aynı verimlilik kıstasına göre gözden geçirilmelidir».

«Vakıf gelirlerinin kısıntılı kalışında önemli rol oynayan nedenlerden biri de, binaların birçoğundaki eski kira durumunun bugünkü iktisadî koşullara uydurulmamasıdır. Kira kanunlarını yeniden gözden geçirmek ve eski taşınmaz malların kira durumunu düzeltecek çareler aramak» gerektiğine⁸⁶ değinilmiştir.

2. Raporun Eleştirisi

Yukarıda (III. Bölümün - C - Bendinde) yazılı Mehtap Raporunda; VGM bütçesinin sürekli olarak açık ile kapatıldığı ve genel bütçede yapılan yardımlara ihtiyaç bulunduğu belirtilerek bunu gidermek için VGM'ne özgür bir biçimde işletmeler kurmak yetkisinin verilmesi gerektiğine işaret edilmiştir.

Fikrimizce, VGM bütçesinin sürekli olarak açık ile kapatılmasının nedenini başka yerde değil, doğrudan doğruya vakfın fonksiyonunda aramalıdır. Bu da vakfın gördüğü (II. Bölümde açıklanan) sosyal ve hayrî hizmetlerden ileri gelmektedir.

Örneğin, Vakıf Gureba Hastahanesi'nde ücretsiz muayene ve tedavi yapılması; imaretlerde ücretsiz yemek yedirilmesi; yurtlarda ücretsiz öğrenci okutulması ve bunun için vakfa en çok gelir getiren kiraya konu binaların tahliye ettirilip bunların öğrenci yurtları olarak ayrılması gibi.

Raporda, bundan başka, vakfa ait bütün işletmelerin iktisadî zihniyetle ve daha doğrusu bu işletmelerin de en çok kâr sağlamağa doğru yöneltilmesi istenilmektedir.

Bizce bu istemde de bir isabet yoktur. Çünkü vakfın gördüğü hizmetlerin üstün vasfını sosyal ve hayrî hizmetler teşkil etmektedir.

Gerçekten de «çağımızda kalkınan ekonomiler, iktisadî kalkınma ile sosyal kalkınmayı birbirinden ayırmamakta, bu iki kalkınmayı birlikte gerçekleştirmek istemektedirler»⁸⁷.

Esasen, iktisadî zihniyetle en çok kâr sağlamağa çalışmak ilkesi, ilk söylendiği zaman bile, insanlarda olumsuz bir etki bırakmakta ve sanki müteşebbisi, sürekli olarak para peşinde koşan, tüketicilerden fazla para almağa çalışan bir kimse gibi görme eğilimini doğurmaktadır⁸⁸.

D — VAKIFLAR İDARESİNE TANINAN YENİ HAKLAR

1. Kuruluş Kanununda Yapılan Değişiklik ve İlâve

Vakıflar İdaresinin, işletmeler ve şirketler kurabilmesi yahut kurulmuş veya kurulacak iştihraklere katılabilmesi için kendisine bazı yeni haklar tanınabilmesi ancak 1970 yılının ortalarına doğru Kuruluş Kanununda 1262 S.lı Kanunla⁸⁹ yapılan bir değişiklik ve ilâve ile mümkün olmuştur.

Böylece yukarıda (III. Bölümün - C - Bendinde) anılan Mehtap Raporunda öğütlendiği biçimde Vakıflar İdaresi'ne özel bir kanuna ihtiyaç bulunmadan özgür olarak işletmeler kurabilme yetkisi tanınmıştır.

Gerçekten, 1262 S.lı Kanunun 3. m. siyle; Vakıflar İdaresinin Kuruluş Kanunu olan 6760 S.lı Kanuna ilâve edilen Ek 2. m.de; 2762 S.lı Kanunun 12. m. sine göre vakıf akar ve toprakların satışından elde edilecek paraların özel bir fon hesabında toplanacağı, belirtildikten sonra bu fondan Genel Müdürlük (VGM), Devlet Plânlama Teşkilâ-

86) Mehtap Raporu, sh. 395.

87) Türk, İsmail: İktisadî Kalkınma Prensipleri, Ankara, Emel Matbaası, 1970, sh. 111.

88) Tenker, sh. 6.

89) Kabul T.i: 21.5.1970: RG 29 Mayıs 1970, S. 13505, sh. 2-6.

tının olumlu görüşünü aldıktan sonra Yönetim Kurulu'nun (İdare Meclisi'nin) kararı ve Başbakanın onayı ile ticarî, sınaî, zirai ve eğitim alanlarında işletmeler ve sermayesinin en az % 51'i Vakıflara ait olmak üzere şirketler kurabileceği veya sermayesi Vakıfların hissesi ile Devlet ve Kamu İktisadi Teşebbüslerinin hissesi toplamı % 51'den az olmamak üzere kurulmuş veya kurulacak iştiraklere katılabileceği hükmü yer almıştır.

Bu sayede, vakıfların statüleri demek olan vakfiyelerinde yapılması öngörülen sosyal ve hayri hizmetler gerçek anlamıyla yerine getirilebileceği gibi vakıfları yönetim ve temsil yetkisini taşıyan VGM, vakıfların ellerindeki genişlemeğe ve çoğalmağa elverişli serveti" daha büyük bir servet olarak sonraki kuşaklara devretmek olanağına da sahip olacaktır.

Esasen VGM, vakıfların ellerindeki serveti tedbirli ve basiretli bir tüccar gibi iş sahalarına dağıtıp bugünkü anlamıyla iktisadi teşebbüslere girdiği takdirde hem vakfedenlerin vakıfla güttükleri arzularını yerine getirmiş ve hem de günümüzde ağırlığını duyurmakta güçlük çekmemiş olacaktır.

Ancak bu yolda bir faaliyete geçilmeden önce de milli ekonomiye uygun ve aynı zamanda vakıflara büyük bir gelir sağlayacak alanların neler olabileceği konusunda bir etüd yaptırılması ve bu etüdde özellikle kalkınma planında öngörülen teşvik edici alanlardaki mal ve hizmet üretimine de yer verilmelidir⁹⁰⁾.

Ne var ki, girişeceği yeni teşebbüslerle Ülkenin kalkınmasına katkıda bulunacak olan Vakıflar İdaresi'ne biraz önce anılan Kanunun sözü edilen m.sii ile bu konuda Başbakan'ın onayını almak zorunluğu yükletilmektedir. Fikrimizce bu zorunluk, Vakıflar İdaresi'nin özgür çalışma olanağını kısıtlayacaktır.

Çünkü bu m.ye göre Vakıflar İdaresi'nin kuracağı işletmeler ve katılacağı iştirakler için Devlet Plânlama Teşkilâtı'ndan alınacak olumlu görüş ve VGM'nün bir Konseyinden ibaret bulunan Yönetim Kurulunca (İdare Meclisince) verilecek karar yeterli olmayıp bizzat Başbakan'ın onayına da ihtiyaç bulunacaktır.

Hal böyle olunca Başbakan, siyasal bazı düşüncelerle Vakıflar İdaresi'nin girişeceği çok yararlı bir teşebbüsü uygun bulmamak suretiyle kısır bırakabilmek yetkisine sahip kılınmış olacaktır.

Bu sakıncayı ortadan kaldırarak Vakıflar İdaresi'ne daha özgür bir davranışta bulunmak olanağı sağlayabilmek için m.den «Başbakan'ın onayı ile» sözcüğünün çıkarılması suretiyle sözü edilen m.de bir değişiklik yapılmasına ihtiyaç vardır.

2. Yeni Haklardan Yararlanma Olanağının Bulunamaması

1262 S.lı Kanundan Vakıflar İdaresi bugüne kadar yararlanabilmiş değildir. Netekim bu Kanunla VGM'nün hizmetlerini yerine getirebilmesi için o Kanunun yürürlüğe girdiği 29.5.1970 T.indeki ihtiyaçlara göre tesbit edilmiş bulunan kadrolara 657 S.lı Devlet Memurları Kanununu uygulamaya koyan 1327 S.lı Kanunun yürürlük T.i olan 1.11.1970 T.ine kadar geçen beş ay gibi kısa bir süre içerisinde gerekli atamalar yapılamamıştır.

Ayrıca söz konusu Kanun hükümleri gereğince Kuruma 1262 S.lı Kanunla verilmiş bulunan kadroların önemli bir kısmı da Bakanlar Kurulu emrine bloke edilmiş ve böylece VGM'nün 1327

90) Onar, Mütalâname, sh. 5.

91) Ayrıca bkz.: VGM Vazife ve Teşkilâtı Hakkında Kanunun 21.5.1970 T. ve 1262 sayılı Kanunla değiştirilen 9. m.sii ile aynı Kanunla eklenen Ek 2 ve 3. m.lerinin uygulanmasını gösterir Yönetmelik, m. 19, 30, 36, 38 : RG 23 Şubat 1971, S. 13759, sh. 3-12.

S. lı Kanunun uygulanmasından sonra çeşitli T.lerde talep ettiği hizmetin gereği olan kadrolar verilmediği gibi, bu arada emeklilik, istifa veya öteki nedenlerle boşalan kadrolarına da uzun bir süre Personel Kanununun uygulanmasından doğan güçlükler sonucu atama yapılamamış olmasından Kurum hizmetleri aksamıştır⁹².

Yukarıda (I. Bölümün - D/5 - N.1 Bendinde) açıklanan yetersiz organizasyondan burada da söz edilmesi düşünülebilir. Ancak olayın niteliğine bakılırsa ortada, organizasyondan daha çok Personel Kanununun uygulanmasından doğan güçlüklerin üstün geldiği görülmür.

Kanaatimize göre Personel Kanunu'nun aksaklıkları, çıkarılan 23.5.1972 (kabul) T.li ve 1589 S. lı Yetki Kanunu ile giderilebilir. Netekim anılan Kanun ile Bakanlar Kurulu'na verilen yetkiye dayanılarak Hükümetce çıkartılacak kanun hükmünde kararnamele ile Personel Kanununun ortaya koyduğu güçlüklerin iki yıl içinde giderilmesi öngörülmektedir⁹³.

S O N U Ç

«İşletme 'üretim faktörlerinin şuurlu ve sistemli bir biçimde bir araya getirilerek, en çok kâr elde etmek amacıyla, üretim faaliyetinde bulunulan ve bu faaliyet sonunda bir katma değer yaratılan iktisadî bir ünite' olarak» tanımlanmaktadır⁹⁴.

«İşletme tanımında özellikle en çok kâr elde etmek amacı üzerinde durulmuştur». Vakıf işletmelerinde ise kanımızca en çok kâr amacı yerine sosyal adaletin gerçekleştirilmesi için yardım amacı üzerinde durulmaktadır. Örneğin, vakfa en çok kira parası sağlayan taşınmazların boşaltılıp parasız öğrenci yurtları olarak tahsis edilmesi gibi.

Esasen vakıf işletmeleri dışında da en çok kâr elde etmekten ya da kâr maksimizasyonundan tüketicinin sömürül-

mesi veya haksız bir kazanç sağlanması anlamı da çıkarılmamaktadır. Gerçekten, «kapitalist veya karma ekonominin dayanağı olan bu ilkedan, iktisadî kaynakların en tasarruflu biçimde ve en verimli alanlarda» kullanılması suretiyle, yeni yatırımlar için gerekli fonların sağlanmaya çalışılması anlaşılmalıdır⁹⁵.

Zaten yukarıda (ve özellikle Giriş kısmında) yaptığımız açıklamalar ve eleştirdiğimiz görüşler gözönünde tutulursa vakıfların gerek yardımlaşma, gerek dayanışma yolu ile kişileri ve toplumu korumak ve yükseltmek amacıyla kurulmuş hukukî ve sosyal birer müesseseler oldukları görülür. Vakıf, kişiyi doğumundan ölümüne kadar bütün hayatı boyunca karşılayabileceği olumsuz şartları yumuşatmak, hayatın sertliğini, acılarını ve zorluklarını azaltmak suretiyle yükselmek isteyenlere yardım eder.

Gerçekten vakfedenlerin ortaklaşa ülküsü de daha iyi bir dünyanın meydana gelmesine emek harcamaktır. Netekim bu ülkeye ulaşmak için vakfedenler, çeşitli yollar seçmişler, akla gelebilecek bütün konuları vakıflarına hayır koşul (şart) ve hizmeti olarak seçmişler ve bu hizmetin yerine getirilebilmesi için de kurdukları vakfa taşınır ve taşınmaz mal bırakmışlardır.

İşte bu nedenledir ki, vakfedenler, kadın olsun, erkek olsun, varlıklı ya da varlıksız olsun türlü din ve mezhepten oluşmuş hayırseverlerin pek büyük servetlerden en küçük, en gösterişsiz şeylere kadar kamunun hayır ve esenliği için ortaya koydukları bu varlıklar, vakıfların, işletmeye konu olan, özdeksel

92) VGM 1972 Yılı Bütçe Raporu, sh. 7.

93) Devlet Memurları Kanunu ile ilgili Yetki Kanunu : RG 31 Mayıs 1972, S. 14201, sh. 1; ayrıca bu Kanunun gerekçesi için bkz. : Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Dönem : 3, Toplantı : 3, S. Sayısı (Sevk Sayısı) 518, sh. 1 - 11.

94) Tenker, sh. 21 - 22.

95) Tenker, sh. 22.

ve tinsel (maddî ve manevî) servetini teşkil etmektedir⁹⁶.

Kıvançla söyleyelim ki, tarih boyunca kişilerin yardımlaşma ve dayanışma yolu ile toplum hayatını güzelleştirmek ve yükseltmek, toplumu esenliğe ulaştırmak teşebbüsü en geniş uygulama alanını Ülkemizde bulmuştur. Hatâ bugün milletlerarasında kurulan ve gittikçe gelişmek istidadını gösteren karşılıklı yardım fikrinin⁹⁷ esasını ve en güzel örneğini, kanaatimizce, kişiler arasındaki yardımlaşma ve dayanışma hareketlerini bünyesi içerisinde organize etmiş olan vakıf müessesesinde bulmak mümkündür.

Esasen, sanıldığı gibi, «vakıfla yalnız cami ve mescit yaptırılmaz» ya da mevcutların onarılması amacı güdülmez; yukarıda II. Bölümde bir kısmına değinilerek açıklandığı üzere, fakirlere yardım, hastahane ve revirler yapımı, kütüphaneler tesisi, çeşmeler, hamamlar ve ötekiler, «hep vakıf konusunu meydana getirirler; keza irfan yuvaları ve örneğin medrese ve okullar da bu şümüllü müessesenin amaçları arasındadır⁹⁸.

Batı Ülkelerinde, «akıl hastaları, Avrupa fanatizmi tarafından, şeytana karışmış diyerek ateşe atılıp yakılırken⁹⁹ Ülkemizde II. Bayezit Vakfı'nın hayratından bulunan Edirne'deki Bayezit Darüşşifası'nda bu tür hastaları iyi etmek üzere musiki ile tedavi usulü uygulanmıştır. Netekim Evliya Çelebi'nin bu ilginç hizmete ilişkin olarak verdiği bilgi aynen şöyledir :

«Ama bu değersiz (hakir) Evliya garip bir şey gördüm. Ölü (merhum ve mağfurün - leh) Bayezit veliy aleyhürrahme hazretleri vakıfnamesinde hastalara devâ, dertlilere şifa, divanelerin ruhuna gıda ve def'i sevda olmak üzere on adet hânende ve sâzende genç (gulâm) tahsis etmiştir ki, üç hânende, bir ney çalan (nayzen), bir kemanî, bir kaval çalan (musikari), bir santurî, bir çeng-i santurî, bir udî olup haftada üç

kez gelerek hastalara ve delilere musiki faslı verirler. Allahın emriyle (bi emri vahiy kadir) nicesi âvazı sazdan hoşhal olurlar¹⁰⁰».

Bu nitelikleri bakımından, Lütfullah Tenker, vakıfları; iktisadî olmayan işletmeler grubuna sokarak bunların da mal ve hizmet üretebileceğine ve üstelik para karşılığında bu mal ve hizmetleri satabileceğine işeret ettikten sonra ancak bu işletmelerin esas amacının iktisadî değil, sosyal olduğunu ve böylece onun iktisadî bir işletmeden bu nedenle kolayca ayrılabilceğini¹⁰¹ belirtmektedir.

Melih Koçer de «bugün artık teknik, teknolojik ve hattâ iktisadî problemleri bir çözüme bağlamış bulunuyoruz. Bu yolda daha fazla yapılacak pek çok şey» yok dedikten sonra aynı yönde daha üstün sonuçlara varabilmek için asıl uğraşılması gereken konunun «işletmenin beşerî yönü¹⁰² olduğunu bildiriyor.

Etüd konumuz gözönünde tutulursa bize göre de, bu beşerî yön, ancak **vakfın amacında ve daha doğrusu bu amaca ilişkin olarak gördüğü hizmetlerde ve kısaca vakfın fonksiyonunda bulunabilir.** Çünkü bir ülkede toplum içinde beşerî ilişkilerin geliştirilmesi, o ülkedeki insan gücünün yatırım değerini o nisbette artırmakta ve böylece millî ekonominin gelişme hızını da ayrıca eylemli bir yatırıma ihtiyaç duyurmadan artırabilmektedir¹⁰³.

96) Milletlerarası I. Türk Sanatları Kongresi Münasebetiyle Tertiplenen Vakıflar Sergisi 19 - 24 Ekim 1959, Ankara 1959, sh. 3.

97) Sergi, sh. 4.

98) Berki, Şakir : Türkiyede Toprak Davası ve Mevzuat Karşısında Toprak Rejimi, Ankara, Yayın N. : DPT. 880 TUD : 9, 1970, sh. 92.

99) Gökay, F. Kerim : Ruh Hekimliği Savaşında Türklerin ve Vakıf Müessesesinin Hizmetleri, VD, S. II, Ankara 1942, sh. 263.

100) Gökay, sh. 265.

101) Tenker, sh. 7.

102) Koçer, Melih : İşletmede Beşerî Münasebetler, Ankara, Güven Matbaası, 1970, sh. 232.

103) Koçer sh. 235.

BİBLİYOGRAFYA**I — GENEL ESERLER :**

- AKİPEK, Jale G. : Vakıflar (Türk Medeni Hukuku Birinci Cildin İkinci Cüzüne, B. 2, Ankara 1966, Ek), Ankara ,Başnur Matbaası, 1970.
- ARSEBÜK, Esat : Medeni Hukuk, C. I : Başlangıç ve Şahsın Hukuku, Ankara, Tan Matbaası, 1938, (Kısaltılmışı : Arsebük).
- BERKİ, Şakir : Türkiyede Toprak Davası ve Mevzuat Karşısında Toprak Rejimi, Ankara, Yayın N. : DPT. 880 - TUD : 9, 1970.
- GÜCÜN, Cevat Abdürrahim : Nazari ve Ameli Hukuk Davaları, Birinci Kitap, İstanbul, Cumhuriyet Matbaası, 1944, (Kısaltılmışı : Gücün).
- KOÇER, Melih : İşletmede Beşeri Münasebetler, Ankara, Güven Matbaası, 1970, (Kısaltılmışı : Koçer).
- KÖKLÜ, Aziz : İktisat Dersleri, Giriş, B. 2, Ankara, Sevinç Matbaası, 1968.
- KOLOĞLU, Mahmut : Ekonomi Dersleri, C. 1, Ankara, Doğu Matbaacılık ve Ticaret Limited Şirketi Matbaası, 1965.
- KOLOĞLU, Mahmut : Ekonomi Dersleri, C. 2, Ankara, Sevinç Matbaası, 1970.
- Merkezî Hükümet Teşkilâtı Kuruluş ve Görevleri : B. 2, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1966, (Kısaltılmışı : Mehtap Raporu).
- ONAR, Sıddık Sami : İdare Hukukunun Umumî Esasları, İstanbul Marifet Basımevi, 1952, (Kısaltılmışı : Onar, İdare Hukuku).
- TENKER, Lütfüllah : İşletme İktisadi, C. 1, Ankara, Bilgi Basımevi, 1969, (Kısaltılmışı : Tenker).

TUNCEL, Memduh; ARIEMRE, M. Fethi; AKŞİT, Rifat : Milli Korunma Kanunu Mevzuatı Şerh ve İzahı, Ankara, Yıldız Matbaası, 1955, (Kısaltılmışı : Tuncer, Ariemre, Akşit).

TÜRK, İsmail : İktisadi Kalkınma Prensipleri, Ankara, Emel Matbaası, 1970.

ZARAKOLU, Avni : İktisat İlminin Temel İlkeleri, C. 2, Ankara, Sevinç Matbaası, 1970, (Kısaltılmışı : Zarakolu).

II — MAKALELER :

BARKAN, Ömer Lütü : Osmanlı İmparatorluğu'nda Toprak Vakıflarının İdari - Mali Muhtariyeti Me-selesi, Türk Hukuk Tarihi Dergisi, C. 1, N. 1941 - 1942 Ankara 1944, sh. 11 - 25

BERKİ, Ali Himmet : Vakıfların Tarihi, Mahiyeti, İnkişafı ve Tekâmülü, Cemiyet ve Fertlere Sağladığı Faideler, VD, S. VI, İstanbul 1965, sh. 9 - 13.

BERKİ, Şakir : Vakfın Mahiyeti, VD, S. VIII, Ankara 1969, sh. 1 - 7.

BERKOL, Feramuz : Vakıf Müessesesi Hukukî Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü, Vakıflar Bülteni, S. I. İstanbul 1970, sh. 9 - 13, (Kısaltılmışı : Berkol).

GÜÜERİ, Hasan : Vakıf Sular ve Su Vakıfları, VD, S. IX, Ankara 1971, sh. 67 - 79.

KÖPRÜLÜ, Fuad : Vakıf Müessesesinin Hukukî Mahiyeti ve Tarihi Tekâmülü, VD, S. II, Ankara 1942, sh. 1 - 35, (Kısaltılmışı : Köprülü).

MARDİN, Ebülulâ : Vakıflar ve Vakıflar İdaresi'nin İstikbali Hakkında Mütalâaname - VGM'ne - İstanbul 27.12.1949, yayınlanmamıştır, sh. 1 - 10, (Kısaltılmışı : Mardin, Mütalâaname).

ONAR, Sıddık Sami : Vakıflar ve Vakıflar İdaresinin İstikbali Hakkında Mütalâaname - VGM'ne - İstanbul 27.12.1949, Yayınlanmamıştır, sh. 1 - 16, (Kısaltılmışı : Onar, Mütalâaname).

SAGUN, Nejat : Vakıf Gureba Hastanesi 2. Cerrahi Kliniği Tarihçesi ve Çalışmaları Bezmi Âlem Valide Sultan Vakıf Gureba Hastanesi 1970 Yıllık Bülteni, İstanbul 1971, sh. 150 - 160, (Kısaltılmışı : Sagun).

III — DİĞER ESERLER :

BİRKAŞ, Hasan : Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu İzahları ve Tatbikatı, Ankara, Balkonoğlu Matbaacılık Ltd. Şti., 1969.

DEVELLİOĞLU, Ferit : Osmanlıca - Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara, Doğu Ltd. Şti. Matbaası, 1962.

LEVENTOĞLU, Mazhar : Artırma, Eksiltme ve İhale Kanunu Şerh ve İzahları, B. 2, Ankara, Butik Matbaası, 1964.

IV — DERGİLER VE DERLEMELER :

Aylık Bülten (Bulletin Mensuel) : T.C. Merkez Bankası yayınlarından N. 7-8, Ankara 1970.

Bezmi Âlem Vâlide Sultan Vakıf Gureba Hastanesi 1970 Yıllık Bülteni : İstanbul 1971.

Milletlerarası I. Türk San'atları Kongresi Münasebetiyle Tertiplenen Vakıflar Sergisi 19-24 Ekim 1959 : Ankara 1959, (Kısaltılmışı : Sergi).

Türk Hukuk Tarihi Dergisi : Ankara 1944.

Türkiye'de Vakıflar (The Charity Foundations in Turkey) : Ankara, Olgun Kardeşler Matbaası, 1969, (Kısaltılmışı : Türkiye'de Vakıflar).

Vakıflar Bülteni : S. I. İstanbul 1970.

Vakıflar Dergisi : S. II, Ankara 1945; S. VI, İstanbul 1965; S. VIII, Ankara 1969; S. IX, Ankara 1971.

VGM 1972 Yılı Bütçesi Hakkında Bütçe Karma Komisyonu Başkanlığına Sunulan Rapor : Ankara 1971, (Kısaltılmışı : VGM 1972 Yılı Bütçe Raporu).

KISALTMALAR

B.	: Baskı
bkz.	: bakınız
C.	: Cilt
E.	: Esas Sayı
f.	: fıkra
K.	: Karar
Ltd. Şti	: Limited Şirketi
m.	: madde
MK	: Medenî Kanun
N.	: numara
RG	: Resmî Gazete
S.	: Sayı
sh.	: sayfa
T.	: Tarih
T.A.Ş.	: Türk Anonim Şirketi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
VD	: Vakıflar Dergisi
VGM	: Vakıflar Genel Müdürlüğü
VK	: Vakıflar Kanunu